

Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebi (1898-1913)*

Kırşehir Girls' Rüşdiye Schools (1898-1913)

BURAK KOCAOĞLU**

öz

Sultan II. Mahmud döneminde temelleri atılan rüşdiye mektepleri uzunca bir süre sadece erkek öğrencileri kabul etmiştir. Zaman içerisinde erkek çocuklarının eğitimi için atılan adımların olumlu sonuçlarıyla birlikte kız çocuklarının da eğitimi meselesi gündeme gelmiştir. Bu doğrultuda ilk olarak İstanbul'da 1859 tarihinde kızlara mahsus olarak rüşdiye mektebi açılmıştır. İlk zamanlar muallime sıkıntısı nedeniyle İstanbul dışında bu mektepler açılmamış olsa da 1870 tarihinde kadın öğretmen okulunun açılması ve üç sene sonra ilk mezunlarını vermesiyle inas rüşdiyeleri yavaş da olsa taşrada açılmaya başlanmıştır. Taşrada açılan ilk inas rüşdiyesinden yaklaşık 25 yıl sonra Kırşehir'de halkın yoğun istek ve gayretiyle inas rüşdiye mektebi açılmıştır. Bu çalışmada Kırşehir'deki kız çocuklarının eğitiminde dönüm noktası olan Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebi birçok arşiv kaynağı kullanılarak incelenmiştir. Çalışmada ilk olarak rüşdiye mekteplerinin kuruluş ve sisteme kız rüşdiyelerinin dâhil edilme süreci kısaca gösterildikten sonra Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebinin açılış süreci ve yaşanan zorluklar ele alınmıştır. Çalışmanın devamında ise muallime tayinleri ve muallimler arasında yaşanan huzursuzluklar ve devlet yöneticilerinin meselelere çözüm arayışları üzerinde durulmuştur. Çalışmanın son bölümünde ise Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebinde verilen dersler ve öğrencilerin başarı durumu ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırşehir, Kız Çocuk, Rüşdiye Mektebi, Hediye Şevket Hanım

ABSTRACT

Rüşdiye schools, the foundations of which were laid during the reign of Sultan Mahmud II, accepted only male students for a long time. Over time, with the positive results of the steps taken for the education of boys, the issue of girls'

* Makale geliş tarihi: 20 Temmuz 2025, kabul tarihi: 8 Ekim 2025, araştırma makalesi.

** Doç. Dr., [Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi](#), Kadirli Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü, Osmaniye/Türkiye, burakkocaoglu06@gmail.com, ORCID

education has also come' to the fore. In this direction, for the first time in Istanbul, a rüşdiye school was opened in 1859 for girls'. Although these schools could not be opened outside of Istanbul due to the shortage of teachers at first, with the opening of the women's teacher training school in 1870 and the first graduates three years later, the school started to be opened in the provinces, albeit slowly. About 25 years after the first girls' rüşdiye school opened in the provinces, a girls' rüşdiye school was opened in Kırşehir with the intense desire and effort of the local people. In this study, Kırşehir Girls' Rüşdiye School, which is a turning point in the education of girls' in Kırşehir, was examined using many archival sources. In the study, firstly, the establishment of rüşdiye schools and the process of including girls' schools in the system were briefly shown, and then the opening process of Kırşehir Girls' Rüşdiye School and the difficulties experienced were discussed. In the continuation of the study, the appointments of teachers and the unrest among the teachers and the search for solutions to the problems of the state administrators were emphasized. In the last part of the study, the courses given in Kırşehir Girls' Rüşdiye School and the success of the students were discussed.

Keywords: Kırşehir, Girl, Rüşdiye School, Hediye Şevket Hanım

Giriş

TÜRK eğitim tarihinin dönüm noktalarından olan ve II. Mahmud (1808-1839) döneminde ilk adımları atılan rüşdiye mektepleri, Tıbbiye ve Harbiye mekteplerine nitelikli öğrencilerin kayıt yaptırmaması ve devletin ihtiyaç duyduğu nitelikte memur kadrosuna sahip olmamasından ötürü ortaya çıkmıştır.¹ İlk olarak Tıbbiye ve Harbiye mekteplerine istenilen düzeyde öğrencilerin kaydolması ve devlet dairelerinde çalışacak nitelikli memurların yetiştirilmesi² adına sıbyan okullarının üstünde sınıf-ı sani okullarının açılmasına karar verilmiştir. Ancak bu isim Sultan II. Mahmud'un isteğiyle rüşdiye olarak değiştirilmiştir.³ Sıbyan mektepleri ve askerî mektepler arasında yer alacak olan rüşdiyelerin temeli 5 Şubat 1839 tarihinde Mekâtib-i Rüşdiye Nezareti kurularak atılmıştır.⁴ Sultanahmet Camii'nde Mekteb-i Maarif-i Adli ve bir müddet sonra da Mekteb-i Ulum-i Edebiyye rüşdiye seviyesinde faaliyet gösteren ilk okullar olmuştur.⁵ Evkaf Nezaretine bağlı müdürlük seviyesinde faaliyetlerini sürdüren Mekâtib-i Rüşdiye Nezareti 1845 yılına kadar önemli bir gelişim gösterememiştir.⁶ Sultan Abdülmecid (1839-1861) 7 Mart 1845'te devlet erkânının hazır bulunduğu sırada yaptığı konuşmada bu konudaki rahatsızlığını açıkça ifade etmiştir.⁷ Bu konuşmadan kısa bir süre sonra

¹ Ali Akyıldız, *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2018), s. 49.

² Refia Şemin, *Eğitim ve Öğretim Problemlerimiz*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1973), s. 46.

³ Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, (Ankara: TTK, 1991), s. 91.

⁴ Ayşegül Altınova Şahin, *Osmanlı Devleti'nde Rüşdiye Mektepleri*, (Ankara: TTK, 2018), s. 25-26; Ali Akyıldız, *Osmanlı Merkez Bürokrasisi (1836-1856)*, (İstanbul: Timaş Yayınları, 2018), s. 267.

⁵ Niyazi Berkes, *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1973), s. 161.

⁶ Osman Nuri Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, C. II, (İstanbul: Eser Matbaası, 1977), s. 385.

⁷ Roderic Davison, "Osmanlı Türkiye'sinde Batılı Eğitim", *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, ed. Halil İnalcık-Mehmet Seyitdanlıoğlu, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012), s. 675.

Meclis-i Maarif-i Muvakkat ve akabinde Meclis-i Maarif-i Umumiyye kurularak eğitim işleri ele alınmıştır.⁸ Bu mecliste alınan kararların uygulanması adına 1846 yılında Mekâtib-i Umumiyye Nezareti kurulmuştur.⁹ Yürütülen çalışmalar neticesinde yeni rüşdiyenin ilk örneği olarak 1847'de Davutpaşa'da olmak üzere İstanbul'da beş rüşdiye mektebi açılmıştır.¹⁰ Yaşanan gelişmeler neticesinde maarif teşkilatında bir yanda şeyhülislamıya bağlı Mekâtib-i Umumiyye Nezareti, diğer yanda modern mekteplerin bağlı olduğu Maarif-i Umumiyye Nezaretinin varlığı eğitimde çift başlılığa neden olmuştur. Bu sorun 20 Nisan 1857 tarihinde Mekâtib-i Umumiyye Nezaretinin, Maarif-i Umumiyye Nezaretine dâhil edilmesiyle çözülmüştür.¹¹ 1869 yılına kadar tedrici bir şekilde ilerleyen rüşdiye mekteplerinin sayısı ülke genelinde toplam 138'e ulaşmıştır.¹² Bu noktada 1869 tarihinde Maarif Nizamnamesi'nin yayımlanması rüşdiye mekteplerinin ülke geneline yayılmasında büyük bir etkiye sahip olmuştur. Nizamname uyarınca mektepler ilk (ibtidai ve rüşdiye), orta (idadi ve sultani) ve yüksek (âli) olmak üzere üç kademeye ayrılmış¹³ olup nizamnamenin 18-32. maddelerinde erkek ve inas rüşdiye mektepleri ile ilgili hükümler yer almıştır.¹⁴ 1879 yılına gelindiğinde Maarif Nezaretinin beş daire şeklinde yeniden düzenlenerek bu beş daireden biri Mekâtib-i Rüşdiye Dairesi olarak teşkilatlandırılmıştır.¹⁵

Erkek çocuklarının eğitimi için atılan adımların meyvesini yavaş da olsa vermeye başlamasıyla birlikte kız çocuklarının da eğitimi konusunda da olumlu gelişmeler yaşanmıştır. Osmanlı Devleti'nde kadınların iş hayatında ve kamusal alandaki etkinliğinin az olmasından ötürü kız çocuklarının eğitimi ihmal edilerek 1859'da ilk inas rüşdiyesi açılıncaya kadar sadece sıbyan mektebinde karma bir şekilde eğitim alma şansına sahip olmuştur.¹⁶ Bu okulda 3-4 yıl boyunca temel düzeyde okuma, yazma ve dinî bilgiler dışında bir şey öğretilmemiştir.¹⁷ Zengin ve eğitime önem veren aileler ise sıbyan mektebinde verilen eğitimin yetersiz olduğunu bildiklerinden özel muallimler tutarak kız çocuklarının eğitimini evde

8 Ekmeleddin İhsanoğlu, *Osmanlı Modernleşmesinde İlk Adımlar Teknoloji, Bilim ve Eğitim*, (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2022), 81-84; İlber Ortaylı, *Türkiye Teşkilât ve İdare Tarihi*, (Ankara: Cedit Neşriyat, 2010), s. 411.

9 Osman Nuri Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, s. 411.

10 Ercan Çelebi, "Tosya Rüşdiye Mektebi", *Bilim İnsanı Mustafa Eski'ye Armağan Eğitime Adanmış Bir Ömür*, ed. Hüseyin Yolcu-Sibel Oğuz Haçat, (Ankara: Pegem Akademi, 2020), s. 58.

11 Kevser Değirmenci, "Tavas Erkek Rüşdiye Mektebi (1874-1912)", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 18, (2023), s. 232.

12 Musa Çadırcı, *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, (Ankara: TTK, 1997), s. 289.

13 Ali Fuat Örenç, "Lefke (Osmaneli) Rüşdiye Mektebi", *Sakarya Nehri'nin İncisi Osmaneli (Lefke) Tarih-Kültür-Mimarî-Coğrafya*, ed. İlhami Yurdakul-Ali Okumuş, (İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2023), s. 48.

14 Metin Menekşe, "1889-1890 Yıllarında Osmanlı Devleti'nde Mevcut Olan Rüşdiye Mekteplerine Dair Tespit Edilen Bir İstatistiğin İncelenmesi" *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 8/3, (2022), s. 679.

15 Mehmet Serhat Yılmaz, "Tanzimat Sonrası Eğitimde Modernleşme Sürecinde Kastamonu Rüşdiyeleri (1869-1903)", *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, (2009), s. 839.

16 Ahmet Oğuz-Şefika Büyükşahin, "Osmanlı Modernleşmesi Sürecinde Kızların Eğitimi", *CAHIJ*, 9, (2017), s. 56.

17 Serpil Pir, "Bursa Kız Rüşdiye Mektebi (1882-1909)", *History Studies*, 14/3, (2022), s. 614

sürdürme yoluna gitmiştir.¹⁸ Şüphesiz ki bu durum çok az aile için geçerlidir. Tarihler 10 Kasım 1858'i gösterdiğinde Türk eğitim tarihi için oldukça önemli bir gelişme yaşanmıştır. Kız çocuklarının aile ve toplum üzerindeki etkisinin farkında olan Maarif Nezaretinden Sadaret'e gönderilen tezkerede, her devlet ve milletin saadeti için halkın cehaletten kurtulması gerektiği, bu sebeple memlekette maarif konusunda adımlar atıldığı ve mahalle mekteplerinde kız ve erkek çocuklarının bir arada bulunmasının zararlarından bahsedilerek kızlara mahsus mekteplerin açılması önerilmiştir. Bunun için hâlihazırda Sultanahmet'teki yirmi altı sıbyan mektebinin kız ve erkek olarak ayrılması ve Cevri Kalfa Mektebinin de kız rüşdiyesine dönüştürülmesi istenmiştir. Padişah Abdülmecid gelen bu talebi kabul ederek Cevri Kalfa İnas Rüşdiyesinin açılmasına onay vermiştir. Mektebin resmî olarak 1859 yılında açılmasıyla birlikte derslere girecek muallime sıkıntısı baş göstermiştir. Bu konuda çözüm olarak iyi ahlak sahibi olduğu bilinen yaşlı erkekler muallim olarak görevlendirmiştir. Aileler bu sebepten kızlarını mektebe göndermekten imtina ettiğinden mektebin ilk yıllarında öğrenci sayısı istenilen seviyede olmamıştır. Bu noktada halkın ilgisini çekmek ve kaygıları azaltmak adına *Takvim-i Vekayi*'de 1862 tarihinde yayımlanan iradede eğitimin kız çocukları için de gerekli olduğu, kız çocuklarının alacakları eğitim sayesinde dinin gerekliklerini yere getirebilecekleri ve bu sayede iyi bir anne ve eş olacakları üzerinde durulmuş ve inas rüşdiyelerinin açılma nedeni açıkça ifade edilmiştir.¹⁹ İlerleyen süreçte kız çocuklarının eğitimi meselesine odaklanılarak 1869 tarihli Maarif-i Umumiyye Nizamnamesi'nin 27-32. maddelerinde inas rüşdiyelerine dair hükümler yer almıştır. Nizamname'nin ilgili maddelerinde mektebin açılma şartları, müfredat, kayıt ve tatil günleri tespit edilmiştir. Ailelerin hâlâ erkek hocalardan dolayı kızlarını mektebe göndermeye imtina etmelerinden ötürü Nizamnamenin 29. maddesinde mektepte sadece kadın hocaların olacağı ve onlar yetiştirilinceye kadar yaşlı ve iyi ahlak sahibi adamların muallim olarak tayin edileceği vurgulanarak kızların eğitime verilen önem gösterilmiştir.²⁰ Bu noktada nizamnamede belirtilen muallimleri zaman kaybetmeden yetiştirmek ve inas rüşdiyelerini yaygınlaştırmak adına 1870 tarihinde İstanbul'da Darülmuallimat adında öğretmen okulu açılmıştır.²¹ Dönemin Maarif Nazırı Saffet Paşa mektebin açılış konuşmasında kadının çocuk terbiyesindeki rolüne dikkat çekerek kadınların da erkekler gibi ilim ve hüner tahsil etmelerini Peygamber efendimizin bir hadisiyle açıklamıştır.²² İki senelik sıbyan ve üç senelik rüşdiye şubesi olarak eğitim öğretim faaliyetine başlayan okulun öğrenci sayısı üç sene gibi kısa sürede 39'a ulaşmış ve bunlardan 17'si şehadetname olarak mezun olmuştur.²³ İlerleyen süreçte okulun gelişimi devam ederek 1895

¹⁸ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, M.Ö. 1000-M.S. 2016, (Ankara: Pegem Akademi, 2016), s. 164-165.

¹⁹ Yasemin Tümer Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, (Ankara: TTK, 2013), s. 167.

²⁰ Selçuk Akşin Somel, "Osmanlı Modernleşme Döneminde Kız Eğitimi" *KEBİKEÇ*, 10, (2000), s. 227.

²¹ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C. VII, (Ankara: TTK, 1995), s. 209.

²² Serpil Çakır, *Osmanlı Kadın Hareketi*, (İstanbul: Metis Yayınları, 2024), s. 300

²³ Ayşegül Altınova Şahin, *Osmanlı Devleti'nde Rüşdiye Mektepleri*, s. 84-86.

yılına kadar toplam 302 mezun verme başarısını göstermiştir.²⁴ Darülmuallimattan mezun olan kızlar sayesinde 1874 tarihinden itibaren taşrada birçok inas rüşdiyesi açılarak kız çocuklarının modern anlamda eğitim almasının önü açılmıştır.²⁵ Her ne kadar istenilen sayıda olmasa da 1912 senesinde İstanbul'da 13 ve taşrada 72 olmak üzere 85 inas rüşdiyesinde toplam 4.350 civarında kız çocuğu eğitim almıştır.²⁶ 1913 tarihli Tedrisat-ı İbtidaiyye Kanun-ı Muvakkatı ile ilköğretimin altı yıla çıkarılmasından sonra rüşdiyeler ibtidailerle birleştirilerek Mekâtib-i İbtidaiyye adını almıştır.²⁷ Yaşanan bu gelişmeyle birlikte inas rüşdiyeleri de erkek rüşdiyeleri gibi müstakil olma statüsünü yitirerek tarih sahnesinden çekilmiştir.²⁸

1. Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebinin Açılış Süreci

1898-1914 tarihleri arasında Ankara vilayetine bağlı Kırşehir sancağı²⁹ merkezindeki Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebinin temelleri Kırşehir ahalisinin yoğun istek ve gayretiyle atılmıştır.³⁰ İnas rüşdiyelerinin taşrada açılmasından yaklaşık yirmi beş yıl sonra 24 Mart 1898 tarihinde Kırşehir İdare-i Meclis-i Liva tarafından Maarif Nezaretine gönderilen yazıda Kırşehir'de bir inas mektebi bulunmadığından kızların talim ve terbiyelerine asla itina gösterilmediğinden kızların maarıftan ve ilimden bihaber olmaları dışında el işlerinin hiçbirini bilmedikleri gibi elbiselerini bile dikmeye muktedir olmadıklarından bahisle ileride anne olacak kızların idare-i beytiye (ev idaresi) ile aile saadetine katkı sağlaması gerektiği ve yetiştirecekleri çocukların topluma faydalı olması beklendiği dile getirilerek inas rüşdiyesinden beklentinin neler olduğu gösterilmiştir. 26 Mayıs 1898 tarihinde Kırşehir'den Maarif Nezaretine gönderilen başka bir yazıda ahalinin yardımıyla Kırşehir'de bir inas rüşdiye mektebinin inşası ve tefrişatı yapılsa bile mektepte görevlendirilecek muallimelerin maaşları ve ufak giderlerin vilayet maarif bütçesinden karşılanması dışında başka çare olmadığı ve ayrıca muallime-i ula kadrosuna vilayetten uygun bir hanımın bulunamayacağı düşüncesinden muallime-i ulanın İstanbul'dan gönderilmesi ve Ankara'dan 200 kuruş maaşla muallime-i saniyenin görevlendirilmesi istenmiştir. Ayrıca mektebin temizliği ve talebelerin teneffüs zamanlarında takibinden sorumlu olacak 100 kuruş maaşla bir bevvabenin de istihdamıyla aylık 50 kuruşun mektebin çeşitli ihtiyaçları için verilmesi talep edilmiştir.

Gelen talep üzerine Kırşehir'de açılması düşünülen inas rüşdiye mektebinin bütçeye olası etkisi hesaplanmıştır. Emsallerine göre aylık muallime-i ulaya 500 kuruş, muallime-i saniye ve nakış muallimeliğini birlikte yürütecek olan hanıma 500 kuruş ve hademeye 80 kuruş verilmesi hâlinde toplam maaş ödemesinin aylık

²⁴ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, s. 187.

²⁵ Ayşegül Altınova Şahin, *Osmanlı Devleti'nde Rüşdiye Mektepleri*, s. 147.

²⁶ Yasemin Tümer Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, s. 174-175.

²⁷ Yasemin Tümer Erdem, *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, s. 191.

²⁸ Ali Fuat Örenç, "Lefke (Osmaneli) Rüşdiye Mektebi", s. 48.

²⁹ Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, (Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2017), s. 462.

³⁰ Osmanlıca belgelerde Kırşehri yazmasına rağmen günümüz kullanımı tercih edilmiştir.

1.080 kuruş yıllık ise 12.960 kuruş olacağı anlaşılmıştır. Maaş ödemesi dışında ufak giderler için 50 kuruşun yetersiz kalacağı düşünülerek 400 kuruşun ödenmesi planlanmış ve Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebi için senelik 13.360 kuruşa ihtiyaç duyulacağı belirtilmiştir. Yapılan görüşmeler neticesinde bütçenin Ankara Vilayeti Maarif bütçesinin yetersizliğinden ötürü tahsisatın karşılanamayacağından inas rüşdiyesinin ilerleyen süreçte açılacağı belirtilmiştir.³¹

Kırşehir ahalisi Maarif Nezaretinden gelen olumsuz cevaba rağmen inas rüşdiyesi talebinden vazgeçmeyerek kendi imkânlarıyla tek katlı bir binayı inşa ettiklerini dile getirmişlerdir. 6 Temmuz 1899 tarihli yazıda Kırşehir ahalisinin ianeyle inşa ettiği inas rüşdiye mektebine muktedir bir muallimenin tayinin talep edildiği belirtilmiştir. Bu yazı üzerine 500 kuruş maaşla muktedir bir muallime-i ulanın ve talebenin teksiri (çoğalmasıyla) birlikte emsali rüşdiye mekteplerinde olduğu gibi 300 kuruş maaşla muallime-i saniye, 200 kuruş maaşla nakış muallimesi, 80 kuruş maaşla bir nefer hademenin istihdamı ve senelik 400 kuruşun da çeşitli giderler için ödenmesinin uygun görüldüğü belirtilerek senelik 13.360 kuruşun maarif varidatının Dersaadet'e ait kısmından³² ödenmesine karar verildiği ve meselenin Meclis-i Maarif-i Kebire ve akabinde muhasebeye havalesi istenmiştir. Gerekli bütçe onayının alınmasından sonra 5 Ağustos 1899 tarihinde Kocamustafapaşa sakinlerinden Darümuallimat mezunelerinden Zekiye adlı muallime boş olan Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebinde muallimeliğe talip olmuştur. Zekiye Hanım'ın başvurusu üzerine Meclis-i Maarif tarafından Zekiye Hanım'ın 500 kuruş maaşla muallime-i ulahğa tayini uygun görüldüğü belirtilmiştir. Bu noktada muallimenin tayini sırasında bahsi geçen ücret net maaş olmayıp her ay Mülkiye Tekaüd Sandığı için %5 ve mazuliyet aidatı için %1 oranında kesintiye gidilmiş³³ ve Zekiye Hanım'ın da ilk aylığının yarısından %5 tekaüd ve %1 mazuliyet aidatının kesileceği ve ikinci aylığından bir defaya mahsus olarak %10 harik aidatı kesileceği Ankara Maarif Müdürlüğüne bildirilmiştir.³⁴

Mektebin açılması ve muallime-i ulanın tayin edilmesinden 15-20 gün sonra bölge halkı mektebe büyük ilgi göstermiş ve kısa bir süre içerisinde mektebin talebe sayısı 55'e ulaşmıştır. Yaşanan bu güzel gelişme üzerine 29 Mart 1900 tarihinde Ankara valisi tarafından Maarif Nezaretine gönderilen yazıda mektepte bir muallime-i ulanın bu kadar talebeye yetemeyeceğinden bahisle mektebe bir muallime-i saniye ve nakış muallimesinin ve bir hademenin de istihdamına mecbur olunduğu belirtilmiştir. 23 Aralık 1899 tarihli Meclis-i Maarif kararına dayanılarak inas ibtidaiye muallimesi Satı Hanım'ın 300 kuruş maaşla muallime-i saniye, Sivas Rüşdiye Mektebi mezunelerinden Saniye Hanım'ın 200 kuruş maaşla nakış muallimesi ve

³¹ BOA, ME.MKT, 405/41.

³² Yeni açılan mekteplerin ihtiyaçlarını karşılamak adına Maarif-i Hisse-i İanesi adı altında vergiden bir pay ayrılmıştır. Kuruluş aşamasında Ankara vilayetinin gelirleri yetmediğinden Kırşehir İnas Rüşdiyesi için gerekli para Maarif-i Hisse-i İanesinin Dersaadet'e ait olan kısmından tahsil edilmiştir. Bu konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Zekeriya Kurşun, "Maarif-i Hisse-i İanesi", *Türk Maarif Ansiklopedisi*, (TÜBA, 2024), s. 1-3.

³³ Nursel Manav, *Mülkiye Tekaüd Sandığı Kuruluşu ve Faaliyetleri (1880-1890)*, (Ankara: TTK, 2017), s. 116.

³⁴ BOA, ME.MKT, 476/19.

Adviye Hanım'ın 80 kuruş maaşla hademe olarak istihdamının gerçekleştirilerek tercüme-i hâl varakaların alınarak sicil-i ahval kayıtlarının yapıldıktan sonra maaş ödemelerinin Kırşehir Ziraat Bankası Sandığından yapılacağı bildirilmiştir. Ancak mullime-i ula olarak tayin edilen Zekiye Hanım'ın bölgeye alışamaması sebebiyle istifasını vermesi üzerine yerine Fatma Zehra Hanım atanmıştır.³⁵

Fatma Zehra Hanım'ın da göreve başlamasından kısa bir süre sonra vefat etmesi üzerine birkaç ay boş kalan muallime-i ulalık görevine Fatma Zehra Hanım'ın yanında kalan kız kardeşinin tayini için girişimler olmuştur. Bu konuda Fatma Zehra Hanım'ın İzmit'teki biraderi Nizamiye Süvari Kolağası İrfan Bey'e malumat verilmesi için Kırşehir ve İzmit mutasarrıflıkları arasında ve İzmit Kumandanlığı ve Hassa Müşiriyeti arasında yazışmalar yapılmıştır.³⁶ Yapılan yazışmalara rağmen muallime-i ulalık görevine 1900 tarihinde Mamuretülaziz İnas Rüşdiye Mektebi muallimelerinden Hediye Şevket Hanım tayin edilmiştir.³⁷ Yine aynı tarihte nesih muallimesi olarak da Hasibe Hanım'ın tayini gerçekleştirilmiş ve bu tayinlerle birlikte Kırşehir İnas Rüşdiyesinin ilk kadrosu şekillenmiştir.³⁸

Tablo 1: Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebi Muallimelerin Ankara Maarif Sandığına Mahsuben Kırşehir Ziraat Bankasından yapılan Eylül 1905 Tarihli Maaş Ödemeleri.³⁹

Sene R.1321/M.1905	Maaş	Mülkiye Tekatüd Sandığı Aidatı %5	Mazuliyet Aidatı %1	Ödenen
Muallime-i Ula Hediye Şevket Hanım	500 kuruş	25 kuruş	5 kuruş	470 kuruş
Muallime-i Saniye Ganime Nadire Hanım	300 kuruş	15 kuruş	3 kuruş	282 kuruş
Nakış Muallimesi Ganime Nadire Hanım	80 kuruş	1 kuruş	4 kuruş	75 kuruş
Nesih Muallimesi Hasibe Hanım	120 kuruş	1 kuruş 10 para	6 kuruş	112 kuruş 10 para
Bevvab Ali Ağa	80 kuruş	-	-	80 kuruş
Toplam	1.080 kuruş	42 kuruş 10 para	18 kuruş	1.019 kuruş 40 para

Mektebin muallime kadrosu kısa bir süre içerisinde şekillenmiş olmasına rağmen kuruluş aşamasında mektepte görev yapan muallimelerin maaşlarının her ay düzenli olarak ödenmemesinden kaynaklı sorunlar çıkmıştır. Ancak devlet yöneticileri bu konuda oldukça hassas davranarak kısa sürede maaş ödemeleri düzene

³⁵ BOA, ME.MKT, 504/3.

³⁶ BOA, DH.MKT, 2347/20; BOA, DH.MKT, 2347/87; BOA, DH.MKT, 2379/63.

³⁷ BOA, DH.MKT, 625/27.

³⁸ BOA, ME.İBT, 312/39.

³⁹ BOA, TS.MA.e, 1387/24, 1429/22.

sokmuştur.⁴⁰ Maaş ödemeleri dışında kuruluş aşamasında mektep binasından kaynaklı sorunlar da gün yüzüne çıkmaya başlamıştır. Mektebin açılış sürecinde bölgeden Maarif Nezaretine gönderilen yazılarda mektep binasının tamamlandığı yönünde net ifadeler kullanılmış olsa da binanın tam anlamıyla tamamlanmadığı kısa sürede anlaşılmış ve binanın durumu Nezaret tarafından sorulmuştur. 8 Aralık 1899 tarihinde Kırşehir mutasarrıfı tarafından Maarif Nezaretine gönderilen yazıda, çerçeve ve cam gibi bazı ufak noksanları kaldığı ve bunların tamamlanmak üzere olduğu ifade edilmiştir. Ahalinin bir an evvel eğitime geçilmesi arzusunda olduğundan bahisle mektep binası tamamlanıncaya kadar kız çocuklarının eğitimlerinin gecikmemesi adına şimdilik bir hanenin kiralanarak geçici süreyle eğitime kiralanmış hanede başlandığı ve yapılan açılışa bölge halkının yanı sıra memurların, ulemanın ve eşrafın katıldığı bildirilmiştir.⁴¹ Yaklaşık olarak bir yıllık süre zarfında mektep binası için gerekli olan malzemelerin talep edilmesi eksiğin sadece cam ve çerçeveden ibaret olmadığını göstermiştir. 13 Mart 1901 tarihinde Ankara valisi tarafından Maarif Nezaretine gönderilen yazıda, mektep için gerekli olan 6.870 kuruşluk tefrişat malzemelerin ahalinin yardımıyla alınmasının mümkün olmadığı ve bunun maarif bütçesinden karşılanmasının talep edildiği, bütçede tefrişat için lazım olan 6.800 kuruşun karşılığının olmadığı ve henüz yeni tesis edilmiş olan mektebin ufak harcamaları için 400 kuruş gibi cüzi bir meblağ ayrıldığından bahisle malzemelerin karşılanması talep edilmiştir. Bu talep üzerine 4 Mayıs 1901 tarihinde cevapta bütçenin hâlihazırda 6.800 kuruşu karşılamaya imkân olmadığından bahsi geçen tefrişatın da ahalinin yardımıyla temin edilmesi istenmiştir. Kırşehir mutasarrıfı ve ahalinin binadaki önemli eksiklikleri bilmesine rağmen mektebin açılış sürecini hızlandırmak ve bir muallime-i ulanın tayinini gerçekleştirmek adına binadaki eksiklikleri önemsiz gibi göstermeyi tercih etmişlerdir.⁴²

Tablo 2: 24 Kasım 1900 Tarihinde Hazırlanan Kırşehir İnas Rüşdiyesinde Yer Alması Düşünülen Demirbaş Listesi.

Eşya Cinsi	Fiyat/Kuruş
Muallimelere mahsus üç adet koltuk cevizden mamul ve çuka ile kaplanmış olmak üzere	300
Muallimelerin odası için iki köşe minderi, yastıkları ve yüzleri	200
Yarım düzine mızrak sandalye	170
Üç adet muallime kürsüsü çamdan	180
Muhtelif hizmetlerde kullanılacak iki adet masa çamdan	40
Ziyaretçiler için salona mahsus iki adet köşe minderi	200

⁴⁰ BOA, ME.MKT, 597/23, 18 Aralık 1901, Muallime-i Ula Hediye Hanım, Muallime-i Saniye Ganime Hanım ve nesih muallimesi Hasibe Hanım tarafından Maarif Nezaretine gönderilen maaşlarının aylık olarak düzenli ödenmesini talep etmişlerdir.

⁴¹ BOA, ME.MKT, 478/50.

⁴² BOA, ME.MKT, 556/37.

Eşya Cinsi	Fiyat/Kuruş
Evrak saklamak için kütüphaneli kebir dolap çamdan	200
Altışar kişilik mektep sırası, bankolarıyla birlikte adet 10 beheri 60 kuruştan	600
Üç adet erkam (rakam) tahtası çamdan	80
Papuşluk (pabuçluk) çamdan	80
Tâamiye (yemek) mahsus yüz kişilik masa ve banko, adet 10, fiyat 95 kuruş	475
Yemek masalarına muşamba, 25 arşın, fiyat 5 kuruş	125
Mektepte kullanılacak bakır kaplar, kıyye 10	180
Muallime odalarına serilmek için 15 metre çiçekli kilim	600
Mescit için 20 metre çiçekli kilim	800
21 adet pencere kornişi	115
21 adet perde, 63 arşın, 10 damasko	265
6 musluklu abdestlik	200
2 demir soba, borularıyla birlikte dökme olacak	400
Eyyam-ı mahsusada yakılacak 100 adet fener	200
50 adet bayrak için bez	150
Arma-i Osmânî bulunan levhalar 2 adet, muşambadan mamul	160
Çocukların dikiş talimine mahsus ayaklı Singer makinesi	1.160
3 adet saç mangal ve teferruatı	60
Toplam	6.870

2. Muallimeler Arasında Yaşanan Huzursuzluk ve Tayin Süreçleri

Muallime-i Ula Fatma Zehra Hanım'ın vefatı sonrası muallime-i ulalık görevine Hediye Şevket Hanım tayin edilmiştir. Hediye Şevket Hanım'ın göreve başlamasıyla birlikte Muallime-i Saniye Satı Hanım ve validesi Bevvabe Advie Hanım arasında gerginlikler baş göstermiş ve mesele kısa sürede Maarif Nezaretine taşınmıştır. Maarif Nezaretinden Ankara Maarif Müdürlüğüne gönderilen 6 Nisan 1901 tarihli yazıda Muallime-i Ula Hediye Şevket Hanım tarafından kendilerine gönderilen telgrafta Muallime-i Saniye Satı Hanım ile validesi Bevvabe Advie Hanım'ın vazifelerine devam etmeyerek memuriyetlerini suistimal ettiklerini Ankara Maarif Müdürlüğüne bildirilmiş olmasına rağmen müdürlük tarafından henüz bir işlem yapılmadığından bahisle bu kişilerin becayişleri ya da istifalarının alınmasını talep ettiğinden bu konuda Maarif Nezaretinin bir malumatının olmadığından meselenin tahkikatının yapılarak neticenin bildirilmesi istenmiştir. 23 Nisan 1901 tarihli gönderilen cevapta, Muallime-i Ula Hediye Şevket ve Muallime-i Saniye Satı Hanım'a Kırşehir idadi müdürü tarafından gerekli uyarılar yapıp ikili arasındaki münakaşanın sonlandırılarak sükûnet sağlanmaya çalışılsa da bunun asla Muallime-i Saniye Satı Hanım'a tesir etmediği ve mektebe gitmeyerek memuriyete yakışmayan hareketlerde bulunduğundan talebenin okula gitmek istemediği ifade

edilmiştir. Ayrıca önceki muallime-i ula ile Muallime-i Saniye Satı Hanım ve validesi Bevvabe Advıye Hanım arasında da münazaa olduğundan bahisle mektebin geleceği için Satı Hanım ve Advıye Hanım'ın hemen oradan kaldırılması yönünde bir talebin geldiği belirtilmiştir. Mektebin dağılmaması adına Muallime-i Ula Satı Hanım ile Ankara İnas Rüşdiye Mektebi nakış muallimesi Ganime Nadire Hanım'ın yer değiştirilmesinin uygun olacağı ifade edilmiştir. Bunun üzerine becaıyış kabul edilerek Ganime Nadire Hanım'ın tercüme-i hâl varakasının alınarak gönderilmesi istenmiştir.⁴³

Muallime-i Saniye Satı Hanım'ın Ankara'ya gönderilmesinden sonra 1902 tarihine kadar bevvabe olarak Kırşehir İnas Rüşdiyesinde görevini sürdüren annesi Advıye Hanım'ın yerine⁴⁴ 1902 tarihinde bevvab olarak Ali Ağa görevlendirilmiş ve 3-4 sene bu görevde kalmıştır.⁴⁵ Ali Ağa'dan sonra ise tam olarak göreve başlama tarihini tespit edemediğimiz Veli Ağa bevvab olarak mektepte görevlendirilmiştir.⁴⁶ Zaman içerisinde öğrenci sayısının artmasıyla birlikte Bevvab Veli Ağa'nın mektepteki işlerinden ötürü teneffüsteki talebeleri takip edemediğinden mubassıra olarak ahlaklı ve terbiyeli bir hanımın istihdamı düşünülmüştür. Bu noktada Kırşehirli Muhsin Ağa'nın kerimesi Huriye Hanım'ın zikrolunan mubassıralığa⁴⁷ tayininin Liva Maarif Meclisi tarafından uygun görülerek maaş için havalenamenin mahalli mutasarrıflık tarafından talep edildiği 20 Kasım 1910 tarihinde Ankara vilayetinden Maarif Nezaretine gönderilen yazıda ifade edilmiştir.⁴⁸

Satı Hanım'ın nakli hakkında yazışmalar sürdüğü esnada 4 Nisan 1901 tarihinde Kırşehir mutasarrıfı tarafından Ankara Maarif Müdürlüğüne, Muallime-i Ula Hediye Şevket Hanım'ın başka bir yere nakli yönünde talep gitmiştir. Ankara Maarif Müdürlüğü, Satı Hanım'ın Ankara'ya nakledilmesine rağmen Kırşehir'den gelen bu talebe destek vererek 7 Mayıs 1901 tarihinde Maarif Nezaretine Hediye Şevket Hanım'ın Trabzon veya başka bir yere nakli konusunda istekte bulunmuştur.

Ankara Maarif Müdürlüğünden gelen bu talep üzerine Maarif Nezaretinden 22 Mayıs 1901 tarihli cevap yazısında, rüşdiye mekteplerinde bazı muallime kadrolarının boş olduğu ve Hediye Şevket Hanım'ın bir yere nakledilmesinin mümkün olduğu fakat yerine bir talep olmayacağından Kırşehir'e hemen muallime-i ula gönderilemeyeceği ifade edilmiştir. Ayrıca Muallime-i Ula Hediye Şevket Hanım hakkında o vakte kadar bir şikâyet gelmediği sadece Muallime-i Saniye Satı Hanım ile sorun yaşadığı, Satı Hanım'ın Ankara'ya nakledilmesiyle de bu sorunun ortadan kalkmasıyla Hediye Şevket Hanım'ın tayinini gerektirecek bir durumun olmadığı bildirilmiştir.⁴⁹

⁴³ BOA, MF. İBT. 154/19; BOA, MF.İBT, 444/23.

⁴⁴ *Salnâme-i Vilâyet-i Ankara*, H.1320/M.1902, Def'a 14, Vilayet Matbaası, Ankara. s. 232.

⁴⁵ BOA, MF.MKT, 678/32.

⁴⁶ BOA, MF.İBT, 218/27.

⁴⁷ Mekteplerde talebenin inzibati işleriyle uğraşan görevli. Mehmet Zeki Pakalın, "Mubassır", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 2, (İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1983), s. 560.

⁴⁸ BOA, MF.İBT, 292/47.

⁴⁹ BOA, MF.MKT, 563/4.

Becayışın tamamlanmasından kısa bir süre sonra Kırşehir ahalisinden bazı kişiler muallime-i saniye olarak nakledilen Ganime Nadire Hanım aleyhinde Maarif Nezaretine telgraf çekmişlerdir. 1 Eylül 1901 tarihli telgrafta Ganime Hanım'ın mektepte bulunduğu süre zarfında çocuklarını mektebe göndermeyecekleri ve Satı Hanım'ın tekrardan göreve getirilmesi dile getirilmiştir. Kırşehir ahalisinin geçerli bir sebep olmadan yaptıkları bu başvuru üzerine Maarif Nezaretinin tepkisi oldukça sert olmuştur. 14 Eylül 1901 tarihinde vermiş olduğu cevapta hüviyetleri meçhul olan bazı imzalarla takdim olunan talepler üzerine tayinlerin yapılamayacağını kesin bir şekilde belirtilerek meseleyi Ankara Maarif Müdürlüğüne bildirmiştir.⁵⁰

Maarif Nezaretinin taviz vermez tutumu karşısında Muallime-i Saniye Satı Hanım'ı geri getirme şanslarının kalmadığını anlayan ahaliden bazı kişiler bu sefer de Muallime-i Ula Hediye Şevket Hanım hakkında şikâyet yazısını göndermiştir. 10 Ekim 1901 tarihli şikâyet yazısında Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebi muallimesi Hediye Hanım'ın kötü ahlak sahibi olan Tabur Kâtibi Avni Efendi ile izdivaç ettiği ve Avni Efendi'nin mektebe gidip gelmesinden ötürü ailelerin çocuklarının emniyeti için Hediye Hanım'ın azledilip yerine yeni muallimenin tayinini talep ettikleri belirtilmiştir. Bunun üzerine Ankara Maarif Müdürlüğünden konu hakkında gerekli araştırmanın yapılması istenmiştir.⁵¹ Yaklaşık olarak iki sene boyunca bu şikâyet üzerine yürütülen soruşturmaya dair bir arşiv kaydına tesadüf edilememiştir. Ancak 3 Ağustos 1903 tarihinde Ankara Maarif Müdürlüğünden Maarif Nezaretine gönderilen yazıda Hediye Şevket Hanım hakkında öteden beri şikâyet olduğu ve bu sebepten Hediye Şevket Hanım ile Sungurlu'ya alışamayan Sabiha Hanım'ın becayışları yönünde bir talep olduğu ifade edilmiştir. Hediye Şevket Hanım'ın maaşının bütçeden Sabiha Hanım'ın ise maaşının ahali tarafından karşılanması sebebiyle becayışın gerçekleşmemesi ihtimaline karşın yine de Hediye Şevket Hanım yerine başka birinin tayininde ısrarcı olunmuştur.⁵² Mutasarrıfın yoğun ısrarlarına rağmen Hediye Şevket Hanım'ın Sungurlu'ya naklini gerektirecek bir durumun olmadığı anlaşılmıştır.⁵³ Mektebin tatil edilmesiyle birlikte İstanbul'a giden hakkındaki şikâyet ve akabindeki becayış sürecini İstanbul'da takip eden Hediye Şevket Hanım ise şahsi işlerinin uzaması nedeniyle 8 Eylül'e kadar izin verilmesini talep etmiştir. Bu talep üzerine Maarif Nezareti, Hediye Şevket Hanım'ın bu süreçte mağdur edildiğini belirtilerek 8 Eylül'e kadar izin vermiştir.⁵⁴ Hediye Şevket Hanım'ın İstanbul'daki işlerini belirtilen tarihe kadar bitiremeyip 8 Eylül'de Kırşehir'de olması üzerine Ankara Maarif Müdürlüğü zaman kaybetmeden durumu bildirerek Hediye Şevket Hanım'ın yerine yeni muallimenin tayinini talep etmiştir. Bu talep üzerine Hediye Şevket Hanım'ın görev yerine gitmek için yola çıktığı cevabı verilmiştir.⁵⁵ Hediye Şevket Hanım ve Satı Hanım merkezinde başlayan ve akabinde

⁵⁰ BOA, ME.MKT, 585/18

⁵¹ BOA, ME.İBT, 105/20.

⁵² BOA, ME.MKT, 737/31; BOA, ME.MKT, 737/54.

⁵³ BOA, ME.İBT, 138/73; BOA, ME.İBT, 138/100.

⁵⁴ BOA, ME.MKT, 741/21.

⁵⁵ BOA, ME.MKT, 738/40.

yerel yöneticilerin olumsuz tutumuyla devam eden huzursuzluğun son bulmasıyla birlikte Hediye Şevket Hanım uzunca bir süre Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebinde muallime-i ula olarak görev yapmıştır. Bu durum Hediye Şevket Hanım hakkında yapılan şikayetlerin asılsız ve intikam duygusuyla yapıldığını göstermiştir.

Hediye Şevket Hanım ve Satı Hanım arasında yaşanan ve akabinde Satı Hanım'ın başka Ankara'ya gönderilmesiyle sonuçlanan olaylar esnasında sebebi bilinmeyen bir nedenle nakış muallimesi Saniye Hanım görevinden ayrılmıştır. Saniye Hanım'dan boşalan nakış muallimeliği görevini 1901 senesinde muallime-i saniye olarak yeni tayin olunan Ganime Nadire Hanım, 1902-1903 senelerinde Nesih Muallimesi Hasibe Hanım ve 1905-1909 tarihleri arasında yine Ganime Nadire Hanım yapmıştır. Kuruluş aşamasında yaşanan muallime değişikliklerinden sonra 1901-1909 tarihleri arasında Hediye Şevket Hanım, Ganime Nadire Hanım ve Hasibe Hanım uyum içerisinde eğitim ve öğretim faaliyetlerini sürdürmüşlerdir. Fakat Muallime-i Saniye Ganime Nadire Hanım'ın 1909 senesinde görevinden istifa etmesiyle birlikte Kırşehir İnas Rüşdiyesi muallime kadrosunda değişim süreci tekrardan başlamıştır. Ganime Nadire Hanım'ın ani istifası üzerine 16 Kasım 1909 tarihinde Ankara Maarif Müdürlüğünden Maarif Nezaretine gönderilen yazıda, Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebi muallime-i saniye ve nakış muallimesiyken istifa eden Ganime Nadire Hanım'ın yerine maaşı olan 380 kuruşla bir muallimenin acilen görevlendirilmesi talep edilmiştir. Bu talep üzerine 28 Kasım 1909 tarihinde Darülmuallimattan uygun bir muallimenin görevlendirilmesi yönünde yazı gitmiş⁵⁶ ve Kırşehir İdadi Mektebi müdürünün riyaseti ve Muallime-i Ula Hediye Şevket Hanım'ın da yer aldığı bir komisyon oluşturularak zaman kaybedilmeden imtihan yapılmıştır. 9 Şubat 1910 tarihinde yapılan imtihanda neticesinde boş olan muallime-i saniyelik vazifesine daha muktedir bir talep olmadığı ifade edilerek kolâğasının kerimesi olan ve Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebinin mezunu olduğu kaydedilen Nazmiye Hanım'ın tayin edildiği belirtilmiştir.⁵⁷ Bunun üzerine 14 Şubat 1901 tarihinde Ankara Maarif Müdürlüğüne gönderilen yazıda eski muallime Ganime Nadire Hanım'ın üzerinde olan 80 kuruş maaşlık nakış muallimeliğinin Muallime-i Ula Hediye Şevket Hanım'a verilerek Nazmiye Hanım'a 300 kuruşluk muallime-i saniyelik görevi bırakıldığı belirtilerek usulüne göre Nazmiye Hanım'ın tercüme-i hâl varakasının gönderilerek göreve başlatılması istenmiştir.⁵⁸ Yapılan yazışma neticesinde Ankara Maarif Müdürlüğünden Maarif Nezaretine gönderilen yazıda Nazmiye Hanım'ın 300 kuruş maaşla 26 Şubat 1901 tarihinde usulüne göre göreve başlatıldığı ve tercüme-i hâl varakasının gönderildiği belirtilmiştir. Maarif Nezaretinden Ankara Maarif Müdürlüğüne gönderilen cevapta ise Nazmiye Hanım'ın tercüme-i hâl varakasının sicile 9357 numarayla kaydedildiği bildirilmiştir.⁵⁹

Kırşehir İnas Rüşdiyesi muallime kadrosundaki diğer önemli değişim nesih muallimeliğinin ilgasından sonra yaşanmıştır. Hemen hemen Hediye Şevket

⁵⁶ BOA, MF. İBT. 250/72.

⁵⁷ BOA, MF. İBT. 261/95.

⁵⁸ BOA, MF. İBT. 262/31.

⁵⁹ BOA, MF. İBT. 272/51.

Hanım ile aynı tarihte Kırşehir'de göreve başlayan Nesih Muallimesi Hasibe Hanım ile Hediye Şevket Hanım görev yaptıkları süre zarfında oldukça uyumlu çalışmışlardır. Hediye Şevket Hanım memnuniyetini 17 Aralık 1908 tarihinde hazırladığı imtihan cetvelini Ankara Maarif Müdürlüğüne gönderdiği sırada açıkça belirtmiştir. Hediye Şevket Hanım gönderdiği yazıda Nesih Muallimesi Hasibe Hanım'ın mektepte haftada iki gün dersi olmasına rağmen dokuz senedir haftanın her günü mektebe gelerek muallime-i salise vazifesini yerine getirmesinden ötürü Hasibe Hanım'ın gayretine mükafat olarak maaşına 80 kuruş zam veyahut muallime-i salise olarak görevlendirilmesini talep etmiştir.⁶⁰

Muallime-i ula tarafından olumlu görüş bildirilen Hasibe Hanım'ın özlük haklarında iyileştirilme beklenirken iki sene sonra tam aksi gelişmeler yaşanmış ve 1909 tarihinde kabul edilen Tensikat Kanunu'yla⁶¹ birlikte nesih muallimeliği kaldırılarak Hasibe Hanım'ın görevine son verilmiştir. Hasibe Hanım yaşanan bu olumsuz gelişme üzerine 30 Ekim 1910 tarihinde Ankara Maarif Müdürlüğüne yaşadığı mağduriyeti anlatan bir yazı göndermiştir. Yazıda kendisinin 28 Eylül 1900 tarihinden beri 120 kuruş maaşla nesih muallimeliğiyle birlikte kıraat, tecvid ve ilmihâl derslerini verdiğini ancak tensikat icrasında nesih muallimeliğinin ilgasından dolayı açığa çıkartıldığından on seneden beri maaşından yapılan %5'lik kesintiye binaen kendisine bir ikramiye veya mazuliyet akçesi bağlanmasını talep etmiştir. Hasibe Hanım'ın haklı talebi üzerine Ankara Maarif Müdürlüğünden Maarif Nezaretine gönderilen yazıda, bütçede nesih muallimeliği tahsisatı olmadığı ve mahalinde de 120 kuruşun ödenmesine imkân bulunmadığından bahisle Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebinde nesih dersine ihtiyaç olduğundan bu ders için tahsisat çıkartılması talep edilmiştir. Maarif Nezaretinden Ankara Maarif Müdürlüğüne gönderilen cevap yazısında bütçede Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebi maaş tahsisatında için 500 kuruş muallime-i ulaya, 300 kuruş muallime-i saniyeye, 80 kuruş nakış muallimesine, 120 kuruş nesih muallimesine ve 70 kuruş hademeye olmak üzere toplam 1.070 kuruş ayrıldığı, yapılan düzenlemeyle birlikte muallime-i saniyenin maaşına 100 kuruş, nakış ve nesih muallimelikleri birleştirilerek maaşa 100 kuruş ve hademe maaşına da 30 kuruş zam yapılarak maaş tahsisatının toplam 1.300 kuruşa çıkartıldığı belirtilmiştir.⁶² Bu duruma göre nakış ve nesih muallimeliği maaşının 300 kuruşa ulaştığı ve 300 kuruşla nakış ve nesih derslerini verecek bir muallimenin veya 150'şer kuruş maaşla ayrı ayrı nakış ve nesih muallimelerin istihdam seçeneklerinden birisinin tercih edilebileceği bildirilmiştir. Nezaret tarafından gösterilen esnekliğe rağmen 1910 tarihinden itibaren Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebinde nesih muallimesi olarak kimse görevlendirilmemiş ve 300 kuruş maaşla bir nakış muallimesinin gelmesi beklenmiştir.⁶³

⁶⁰ BOA, ME.İBT, 218/27.

⁶¹ Nursel Manav, "II. Abdülhamid Dönemi Kadrolarının Tasfiye Sürecinde Ücretli (Ecir) Çalışanların Durumu (1909-1913)", *Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1/1, (2019), s. 69.

⁶² BOA, ME.İBT, 312/39.

⁶³ BOA, ME.İBT, 291/67.

Nesih muallimesi Hasibe Hanım mağduriyetini anlatmaya ve özlük haklarını korumaya çalışırken 300 kuruş maaşa yükseltilecek nakış muallimeliğine çoktan bir talip çıkmıştır. 12 Ekim 1910 tarihinde Maarif Nezaretinden Ankara Maarif Müdürlüğüne gönderilen yazıda, Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebi nakış muallimeliğine talep olduğundan kadronun boş olup olmadığının acilen bildirilmesi istenmiş olup Maarif Müdürü Ahmed Edib tarafından gönderilen cevapta kadronun boş olduğu belirtilmiştir. Yapılan muhabere neticesinde boş olan 300 kuruş maaşlık nakış muallimeliğine Nehari Kız Sanayi Mektebi mezunelerinden Ayşe Sıdika Hanım'ın tayin edildiği bildirilerek göreve başlama tarihi Ankara Maarif Müdürlüğünden istenmiştir. Bunun üzerine 9 Kasım 1910 tarihinde Ayşe Sıdika Hanım'ın göreve başladığı bildirilmiştir.⁶⁴

Muallime kadrosunda değişimler devam ederken arşivde tesadüf edilemeyen bir nedenden ötürü kaç senenin ardından Hediye Şevket Hanım hakkında yeniden bir şikâyet gitmiş ve başka yere gönderilmesi bölge ahalisi tarafından istenmiştir. Hediye Şevket Hanım yılların vermiş olduğu yorgunluktan mıdır bilinmez başka bir mektebe gitmeye sıcak bakmıştır. Ancak bir süre sonra bölge ahalisi yaptıklarından pişman olarak Hediye Şevket Hanım'ın Kırşehir'de kalmasını talep etmiştir. 1 Ocak 1911 tarihinde Belediye Reisi Rıza tarafından Maarif Nezaretine gönderilen telgrafta daha öncesinde muallime-i ulanın değiştirilmesi yönünde kendisinin bir talebi olsa da kendisinin ve ahalinin muallimeden memnun olduklarını ve Hediye Şevket Hanım'ın Kırşehir'de göreve devam etmesini talep etmiştir.⁶⁵ Bu telgraf üzerine yapılan muhabere neticesinde Kırşehir Maarif Müdürü Edib tarafından Maarif Nezaretine gönderilen yazıda muallime-i ulanın Şerifçe'ye tayinini kabul ettiği belirtilmiştir. Hediye Şevket Hanım'ın Şerifçe'ye tayin edilmesi sonrası münhal kalacak muallime-i ulalık için 5 Mart 1911 tarihinde Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebine kısa bir süre önce nakış muallimesi olarak tayin edilen Ayşe Sıdika Hanım'ın başvurusu olmuştur. Ayşe Sıdika Hanım Kırşehir Mekteb-i İdadisi Müdüriyetine yaptığı başvuruda Dersaadet Kız Sanayi Mektebi'ni başarıyla bitirdikten sonra Darülmuallimata dahil olup ikinci seneye terfi ettiği vakit zaruri ihtiyaçtan ötürü kendisine yapılan nakış muallimeliği teklifini kabul ederek Kırşehir'de göreve başladığını belirtmiştir. Ancak tayin edilmesinin üzerinden pek bir zaman geçmemiş olsa da 300 kuruşluk maaşının babasının, annesinin ve dört kardeşinin ihtiyaçlarını karşılamaya yetmediğini ifade ederek Muallime-i Ula Hediye Şevket Hanım'dan boşalan göreve tayinini talep etmiştir. Başvuru üzerine Ankara Maarif Müdürü tarafından Maarif Nezaretine gönderilen yazıda Ayşe Sıdika Hanım'ın şimdiye kadar vazifesini layıkıyla yerine getirdiği belirtilerek münhal kalan göreve tayinin uygun olacağı belirtilmiştir.⁶⁶ Bir müddet sonra 9 Nisan 1911 tarihinde Ankara Maarif Müdürlüğüne gönderilen yazıda, Belediye Reisi Rıza tarafından Hediye Şevket Hanım'ın tekrardan muallime-i ula olarak Kırşehir'de göreve başlaması yönünde bir talep olduğu belirtilerek esasında

⁶⁴ BOA, ME.İBT, 291/67.

⁶⁵ BOA, ME.İBT, 298/40.

⁶⁶ BOA, ME.İBT, 309/12.

Hediye Şevket Hanım'ın Şerifçe'ye gitmeyi kabul etmiş olsa da henüz oraya gitmemişken sanki Şerifçe'ye gitmiş gibi gösterilmesindeki maksadın anlaşılmadığı ifade edilmiştir. Bu noktada Hediye Şevket Hanım'ın da Şerifçe'ye gitmeye sarf-ı nazar ettiği yönünde haber alındığından bahisle Hediye Şevket Hanım'ın hâlâ Şerifçe'ye gitmeye razı olup olmadığının öğrenilerek süratle bildirilmesi istenmiştir.⁶⁷ İlerleyen süreçte yaşanan gelişmelere dair bir kayda tesadüf edilememiş ve 9 Haziran 1912 tarihinde hazırlanan umumi imtihan cetvelinde Hediye Şevket Hanım'ın ismi muallime-i ula olarak yer almıştır.⁶⁸ İmtihan cetvelinin hazırlanmasından bir süre sonra 13 Nisan 1913 tarihinde Ankara Maarif Müdürlüğünden gelen talep doğrultusunda rüşdiye mektebinin ibtidaiye kısmının 300 kuruşluk muallime-i ulalık vazifesi için muktedir bir muallime talep edilmiştir. Bu talep doğrultusunda 400 kuruş maaşla Şerifçe İnas Rüşdiye Mektebinde muallime-i ula olarak görev yapan Fatma Hanım'ın Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebine tayin edildiği bildirilmiştir.⁶⁹ Fatma Hanım'ın Şerifçe'de görev yaparken harp sebebiyle İstanbul'a geldiği ve 13 Mayıs 1913 tarihinde Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebine 300 kuruş maaşla muallime-i ula olarak tayin edildiği ancak aradan geçen süreye rağmen görev yerine gitmediğinden istifa etmiş sayıldığı Ankara'dan bildirilmiştir. Bunun üzerine 11 Eylül 1913 tarihli yazıda, Leyli Sanayi Mektebi mezunelerinden olup Konya İnas Rüşdiye Mektebinde nakış muallimeliği vazifesinde bulunan fakat şehrin havasına alışamadığından başka bir yere naklini isteyen Vasfiye Hanım'ın Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebi ibtidaiye kısmına muallime-i ula olarak tayin edildiği ve Konya-Kırşehir arasındaki mesafeye göre harcırahının ödenmesi istenmiştir.⁷⁰ 25 Eylül 1913 tarihli imtihan cetvelinde muallime-i ula olarak Hediye Şevket Hanım'ın mührü yer almıştır.⁷¹ İlerleyen süreçte muallime-i ula kadrosu hakkında bir yazışmaya tesadüf edilmemiştir. 21 Mayıs 1914 tarihinde mektep için 400 kuruş maaşla sadece bir muallime-i saniyenin talep edilmesi muallime-i ula meselesinin çözüme kavuştuğunu düşündürmüş olsa da muallime-i ula olarak kimin görev yaptığı tespit edilememiştir.⁷²

Tablo 3: Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebinde Görev Yapan Muallimler.

Sene	Muallime-i Ula	Muallime-i Saniye	Nakış Muallimesi	Nesih Muallimesi
M.1899 ⁷³	Zekiye Hanım	-	-	-
M.1899 ⁷⁴	Fatma Zehra Hanım	Satı Hanım	Saniye Hanım	-

⁶⁷ BOA, ME.İBT, 316/6.

⁶⁸ BOA, ME.İBT, 376/61.

⁶⁹ BOA, ME.İBT, 428/30.

⁷⁰ BOA, ME.İBT, 452/41.

⁷¹ BOA, ME.İBT, 456/47.

⁷² BOA, ME.İBT, 500/30.

⁷³ BOA, ME.MKT, 476/19.

⁷⁴ BOA, ME.MKT, 504/3.

Sene	Mullime-i Ula	Muallime-i Saniye	Nakış Muallimesi	Nesih Muallimesi
M.1900 ⁷⁵	Münhal	Satı (Şadiye) Hanım	Saniye Hanım	-
M.1900 ⁷⁶	Hediye Şevket Hanım	Satı Hanım	Saniye Hanım	Hasibe Hanım ⁷⁷
M.1901 ⁷⁸	Hediye Şevket Hanım	Ganime Nadire Hanım	Ganime Nadire Hanım	Hasibe Hanım
M.1902 ⁷⁹	Hediye Şevket Hanım	Ganime Nadire Hanım	Hasibe Hanım ⁸⁰	-
M.1903 ⁸¹	Hediye Şevket Hanım	Ganime Nadire Hanım	Hasibe Hanım	-
M.1905 ⁸²	Hediye Şevket Hanım	Ganime Nadire Hanım	Ganime Nadire Hanım	Hasibe Hanım
M.1907 ⁸³	Hediye Şevket Hanım	Ganime Nadire Hanım	Ganime Nadire Hanım	Hasibe Hanım
M.1908 ⁸⁴	Hediye Şevket Hanım	Ganime Nadire Hanım	Ganime Nadire Hanım	Hasibe Hanım
M.1909 ⁸⁵	Hediye Şevket Hanım	Ganime Nadire Hanım	Ganime Nadire Hanım	Hasibe Hanım
M.1910 ⁸⁶	Hediye Şevket Hanım	Nazmiye Hanım	Hediye Şevket Hanım	Hasibe Hanım
M.1910 ⁸⁷	Hediye Şevket Hanım	Nazmiye Hanım	Ayşe Sıdika Hanım	-
M.1913 ⁸⁸	Hediye Şevket Hanım	Nazmiye Hanım	Ayşe Sıdika Hanım	-

⁷⁵ *Salnâme-i Vilâyet-i Ankara*, H.1318/M.1900, Def'a 13, Vilayet Matbaası, Ankara, s. 237.

⁷⁶ BOA, DH.MKT, 625/27.

⁷⁷ BOA, ME.İBT, 312/39.

⁷⁸ BOA, ME.MKT, 597/23.

⁷⁹ *Salnâme-i Vilâyet-i Ankara*, H.1320/M.1902, Def'a 14, Vilayet Matbaası, Ankara. s. 232.

⁸⁰ Kayıta sadece nakış muallimesi olarak gözükmektedir. Öncesinde ve takip eden yıllarda nesih muallimesi olarak da gözükmektedir.

⁸¹ *Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye*, H.1321/M.1903, Def'a 6, (İstanbul: Asır Matbaası), s. 348.

⁸² BOA, ME.İBT, 162/3. Bu sene ayrıca fahri muallime adıyla Zehra adlı hanım da görev yapmıştır.

⁸³ *Salnâme-i Vilâyet-i Ankara*, H.1325/M.1907, Def'a 15, Vilayet Matbaası, Ankara. s. 256.

⁸⁴ BOA, ME.İBT, 218/27.

⁸⁵ BOA, ME.İBT, 232/27.

⁸⁶ BOA, ME. İBT. 272/51.

⁸⁷ BOA, ME.İBT, 291/67.

⁸⁸ BOA, ME.İBT, 456/47.

3. Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebinde Verilen Dersler ve Öğrencilerin Başarı Durumu

Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebinde Zekiye Hanım'ın 1899 tarihinde muallime-i ula olarak göreve başlamasıyla birlikte Maarif-i Umumiyye Nizamnamesi'nin 29. maddesinde inas rüşdiye mektepleri için belirlenen derslerin sağlıklı bir şekilde yürütülmesi gerekmiştir.⁸⁹ Üç sene ibtidai ve üç sene rüşdiye olarak 6 sınıf üzerinden eğitim faaliyetlerini sürdüren ve her sınıfta günde 4 ders gösterilmekle mükellef olunan Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebine belirli aralıklarla teftiş heyetinin gönderilmesi ve denetim yapılması gerekmiştir.⁹⁰ Ancak ele aldığımız dönem içerisinde teftiş heyetinin bölgeye geldiğine dair bir kayda tesadüf edilmemiştir. Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebinde denetim her üç ayda bir başta muallimler ve bevvabenin göreve devam durumunu ve mektebe kayıt yaptıran veya kaydını sil-diren talebenin sayısını gösteren yoklama ve yıl sonu genel imtihanların sonucunu gösteren iki ayrı cetvel üzerinden yapılmıştır. Muallime-i ula tarafından hazırlanan bu kayıtlar Ankara Maarif Müdürlüğü vasıtasıyla Nezarete gönderilmiştir.⁹¹

Taşra rüşdiyelerini kapsayan talimatname gereğince yıl sonu genel imtihanların sonucunu gösteren cetvelin Nezarete gönderilmesi istenmiş olup ülkenin çeşitli bölgelerinden hazırlanan kayıtların bir kısmı 1898/1903 tarihlerinde hazırlanan Maarif salnamelerinde yer almıştır. Bu noktada üç aylık yoklama ve umumi sınav cetvellerine bakıldığında Kırşehir İnas Rüşdiyesinde muallimler ve bevvabe dinî bayramlarda izinli sayılmış ve bir eğitim öğretim yılı 237-246 gün arasında tamamlanmıştır. Tatil vakitlerinde ise muallimler başka bir yere gideceklerinde durumu Ankara Maarif Müdürlüğüne bildirerek gelecek cevap doğrultusunda izne ayrılmışlardır.⁹² Şayet muallime belirtilen tarihte görevinin başında bulunmaz ve geçerli bir neden sunamazsa müstafi olarak kabul edilmiştir.

Hazırlanan salnameler ve cetvellerden talebe sayısına bakıldığında aynı sene içerisinde aylar arasında bile talebe sayısında ciddi dalgalanmalar olmuştur. Özellikle Kırşehir'de bağcılık faaliyetlerinin yoğun bir şekilde yapılmasından ötürü kız çocuklarının bir bölümü sınavlara katılamayarak bağa gitmek zorunda kalması dalgalanmanın en önemli nedeni kabul edilebilir. Genel olarak bölge ahalisinin kız çocuklarının eğitimi konusuna oldukça ısrarlı bir tutum sergilemiş olsa da üst sınıflara geçtikçe talebe sayısında büyük azalma yaşanmış ve bazı seneler sadece bir talebe başarı ile eğitimi tamamlayıp mezun olabilmıştır.

Kalabalık bir öğrenci topluluğu olmasa da mektebin açılmasından kısa bir süre sonra talebe sayısı 55'in üzerine çıkmıştır. Maarif salnamelerinde talebe sayısı 1901'de⁹³ 41 ve 1903'te⁹⁴ 40 olarak gösterilmiş olsa da bu sayı 1905 yılında 114'e kadar

⁸⁹ Ayşegül Altınova Şahin, *Osmanlı Devleti'nde Rüşdiye Mektepleri*, s. 145-146.

⁹⁰ BOA, ME.İBT, 162/3.

⁹¹ BOA, ME.İBT, 130/14.

⁹² BOA, ME.İBT, 207/87.

⁹³ *Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye*, H.1319/M.1901, Def'a 4, Matbaa-i Âmire, İstanbul, s. 383.

⁹⁴ *Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye*, H.1321/M.1903, Def'a 6, Asır Matbaası, İstanbul, s. 348.

yükselmiştir. Ancak sene içerisinde birçok talebenin ebeveynlerinin Kırşehir'den ayrılması veya ebeveynleriyle birlikte bağlarda bulunması sebebiyle imtihanlarda yer almaması mektepteki net talebe sayısına ulaşmamızı güçleştirmiştir. Bu noktada aynı sene içerisinde hazırlanmış olan üç aylık yoklama ve sene sonu umumi sınav cetvelleri arasında talebe sayısında farklılıklar olmuştur. Genel olarak bakıldığında yıllar içerisinde ahalinin mektebe olan ilgisi azalarak talebe sayısında ciddi düşüş yaşanmıştır. Bu durum yöneticilerin dikkatini çektiğinden talebe sayısındaki düşüşün nedeni sorulmuştur. Muallime-i Ula Hediye Şevket Hanım 1907 senesinde yaşanan düşüşü bir senedir devam etmekte olan hastalığa bağlamıştır.⁹⁵ Şüphesiz ki yaşanan salgın hastalıklar talebe sayısının azalmasına neden olsa da ilerleyen süreçte talebe sayısı 90'a bile ulaşmamıştır.

Tablo 4: Üç Ayda Bir Hazırlanan Cetvellere Göre 1905⁹⁶ ve 1908-1909⁹⁷ Tarihinde Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebindeki Talebe Sayıları.

1905																	
Mart						Nisan						Mayıs					
Mektebi Terk Eden Şakirdan		Mek- tebe Yazılan Miktarı		Yekûn		Mektebi Terk Eden Şakirdan		Mektebe Yazılan Miktarı		Yekûn		Mektebi Terk Eden Şakirdan		Mektebe Yazılan Miktarı		Yekûn	
4		2		114		1		1		114		2		1		113	
1908-1909																	
Eylül						Teşrinievvel						Teşrinisani					
Mektebi Terk Eden Şakirdan		Mek- tebe Yazılan Miktarı		Yekûn		Mektebi Terk Eden Şakirdan		Mektebe Yazılan Miktarı		Yekûn		Mektebi Terk Eden Şakirdan		Mektebe Yazılan Miktarı		Yekûn	
8		4		71		7		1		65		2		2		65	
Eylül						Teşrinievvel						Teşrinisani ⁹⁸					
1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6
51	10	4	-	5	1	45	10	4	-	5	1	45	11	4	-	5	1

⁹⁵ BOA, ME.İBT, 192/64.

⁹⁶ BOA, ME.İBT, 162/3.

⁹⁷ BOA, ME.İBT, 218/27; BOA, ME.İBT, 232/27.

⁹⁸ Listede 66 talebe gözükmemekte olup yukarıda 65 talebe sayısı verilmiştir.

Kanunuevvel						Kanunusani						Şubat ⁹⁹														
Mektebi Terk Eden Şakirdan			Mek- tebe Yazılan Miktarı			Yekûn			Mektebi Terk Eden Şakirdan			Mektebe Yazılan Miktarı			Yekûn			Mektebi Terk Eden Şakirdan			Mektebe Yazılan Miktarı			Yekûn		
4			4			65			1			3			63			2			1			63		
Kanunuevvel						Kanunusani						Şubat														
1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6									
45	11	3	-	5	1	45	11	2	-	4	1	44	12	2	-	4	1									

Tablo 5: Umumi İmtihan Cetveline Göre Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebindeki Talebe Sayıları

İbtidai Dönem ve Ders Günü Sayısı ¹⁰⁰	1 İbtidai			2 İbtidai			3 İbtidai			4 Rüşdiye			5 Rüşdiye			6 Rüşdiye			Kayıtlı Talebe Sayısı
	+	-	x	+	-	x	+	-	x	+	-	x	+	-	x	+	-	x	
17 Temmuz 1905 (246 Gün) ¹⁰¹	84	-	-	13	-	-	10	-	-	2	2	-	1	1	-	1	-	-	114
6 Temmuz 1907 (237 Gün) ¹⁰²	22+35 ¹⁰³	-	-	10	-	-	8	-	-	2	-	-	-	1	-	1	-	-	79
30 Haziran 1908 (246 Gün) ¹⁰⁴	60	-	-	1	10	4	2	1	-	5	-	1	2	-	-	-	-	-	86
12 Temmuz 1909 (237 Gün) ¹⁰⁵	21	33	9	13	-	-	1	-	1	-	-	-	3	-	1 ¹⁰⁶	1	-	-	83
9 Haziran 1912 ¹⁰⁷	3	24	1	4	-	-	13	1	1	6	-	1	7	-	-	-	-	-	61

⁹⁹ Listede şubat ayı içerisinde mektebi terk eden 2, mektebe yazılan 1 talebe olmasına rağmen toplam mevcut 64 yerine 63 verilmiştir.

¹⁰⁰ Tabloda + başarılı, - başarısız ve x devamsız olarak gösterilmiştir.

¹⁰¹ BOA, ME.İBT, 164/44.

¹⁰² BOA, ME.İBT, 192/64.

¹⁰³ Bahsi geçen sene Elifba, kıraat, yazı, hesap, (Kur'ân-ı Kerîm ve ilmihâl) dersleri verilmiş olup 22 talebe Kur'ân-ı Kerîm ve ilmihâl derslerini almıştır.

¹⁰⁴ BOA, ME.İBT, 221/103.

¹⁰⁵ BOA, ME.İBT, 335/7010, Ağustos 1909 tarihinde Muallime-i Ula Hediye Şevket Hanım tarafından hazırlanan cetvelde derslerin R. 1324 Eylül ayında başlayıp 1325 Ağustos ayında biteceği belirtilmiştir; BOA, ME.İBT, 235/46.

¹⁰⁶ Namizaç olduğundan mektebin açılışında imtihan edilecek ve ona göre karar verilecektir notu düşülmüştür.

¹⁰⁷ BOA, ME.İBT, 376/61.

İbtidai Dönem ve Ders Günü Sayısı ¹⁰⁰	1 İbtidai			2 İbtidai			3 İbtidai			4 Rüşdiye			5 Rüşdiye			6 Rüşdiye			Kayıtlı Talebe Sayısı
	+	-	x	+	-	x	+	-	x	+	-	x	+	-	x	+	-	x	
25 Eylül 1913 ¹⁰⁸	28	-	6	2	-	1	3	-	1	8	-	2	5	-	-	7	-	1	64

Maarif Nezaretine sunulmak üzere muallim-i evvel tarafından hazırlanan ve altında kaza ileri gelenlerinin imzasının bulunduğu cetvellerde talebeye dair birçok bilgiye yer verilmiştir. Cetvellere göz atıldığında talebenin eğitim süresince gördüğü dersler ve imtihanlardan elde ettiği toplam başarı puanı dışında talebenin yaşı, pederine dair bilgiler ve memleketi gösterilmiştir. Genel olarak talebe profiline bakıldığında talebelerin büyük çoğunluğunun Kırşehir ahalisinden olduğu ve az sayıda Bozkır, Çorum ve Ankaralı talebenin mektebe kayıt yaptırdığı anlaşılmaktadır.

Tablo 6: 1905-1913 tarihleri arasında Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebinde Verilen Dersler

İbtidai Kısmı Dersler			
Dönem ve Ders Günü Sayısı	1. Sınıf Dersleri/ Talebe Sayısı	2. Sınıf Dersleri/ Talebe Sayısı	3. Sınıf Dersleri/ Talebe Sayısı
17 Temmuz 1905 (246 Gün) ¹⁰⁹	Elifba, eczâ-yı şerife, ilmihâl, kıraat, yazı	Kur'ân-ı Kerîm, ulûm-ı diniyye, kıraat, hesap, yazı	Kur'ân-ı Kerîm, tecvîd, ulûm-ı diniyye, kavaid-i imla, muhtasar tarih-i Osmani, kıraat, hesap, nakış
6 Temmuz 1907 (237 Gün) ¹¹⁰	Elifba, kıraat, yazı, hesap, (Kur'ân-ı Kerîm ve ilmihâl)	Kur'ân-ı Kerîm, tecvîd, ulûm-ı diniyye, kıraat, hesap, yazı	Kur'ân-ı Kerîm, tecvîd, ulûm-ı diniyye, Türkçe, hesap, idare-i beytiye, ilm-i ahlak, imla, nakış
30 Haziran 1908 (246 Gün) ¹¹¹	Elifba, eczâ-yı şerife, ilmihâl, kıraat, yazı, hesap	Kur'ân-ı Kerîm, tecvîd, ilmihâl, kıraat, hesap, imla	Kur'ân-ı Kerîm, tecvîd, ulûm-ı diniyye, ilmi-i ahlak, Türkçe, idare-i beytiye, imla, hesap, nakış
12 Temmuz 1909 (237 Gün) ¹¹²	Elifba, eczâ-yı şerife, ilmihâl, kıraat, yazı, hesap	Kur'ân-ı Kerîm, tecvîd, ilmihâl, kıraat, hesap, yazı	Kur'ân-ı Kerîm, tecvîd, ilmihâl, ilm-i ahlak, Türkçe, idare-i beytiye, imla, hesap, nakış
9 Haziran 1912 ¹¹³	Kur'ân-ı Kerîm, ilmihâl, kıraat, Elifba, hesap, yazı	Kur'ân-ı Kerîm, tecvîd, ilmihâl, kıraat, hesap, imla	Kur'ân-ı Kerîm, tecvîd, ilmihâl, idare-i beytiye, hesap, kıraat, Türkçe, coğrafya, ilm-i ahlak, imla, nakış, hüsn-i hat

¹⁰⁸ BOA, MEİBT, 456/47.

¹⁰⁹ BOA, MEİBT, 164/44.

¹¹⁰ BOA, MEİBT, 192/64.

¹¹¹ BOA, MEİBT, 221/103.

¹¹² BOA, MEİBT, 235/46.

¹¹³ BOA, MEİBT, 376/61.

İbtidai Kısım Dersler			
Dönem ve Ders Günü Sayısı	1. Sınıf Dersleri/ Talebe Sayısı	2. Sınıf Dersleri/ Talebe Sayısı	3. Sınıf Dersleri/ Talebe Sayısı
25 Eylül 1913 ¹¹⁴	Elifba, eczâ-yı şerife, ilmihâl, kıraat, hesap, yazı	Kur'ân-ı Kerîm, tecvîd, ilmihâl, kıraat, hesap	Kur'ân-ı Kerîm maa tecvîd, ilmihâl, Türkçe, coğrafya, hesap, idare-i beytiye, ilmi-i ahlak, kıraat, imla, nakış
Rüşdiye Kısım Dersler			
Dönem	1. Sınıf Dersleri (4. Sene) / Talebe Sayısı	2. Sınıf Dersleri (5. Sene) / Talebe Sayısı	3. Sınıf Dersleri (6. Sene) / Talebe Sayısı
17 Temmuz 1905 (246 Gün) ¹¹⁵	Kur'ân-ı Kerîm maa tecvîd, ulûm-ı diniyye, Arabi, hesap, Türkçe kavâid-i imla, muhtasar coğrafya-ı umumi, ahlak, kıraat, hüsn-i hat, nakış	Kur'ân-ı Kerîm maa tecvîd, ulûm-ı diniyye, Arabi, Türkçe kavâid-i imla, usul-i Farisi, Ahlak, muhtasar tarih-i İslam, idare-i beytiye, hesap, coğrafya, resim, hüsn-i hat, nakış	Kur'ân-ı Kerîm maa tecvîd, ulûm-ı diniyye, Arabi, kavâid-i Osmani, Farisi, ulûm-ı ahlak, coğrafya, idare-i beytiye, hesap, tarih-i Osmani, imla, hıfz-ı s-ıhha, resim, hüsn-i hat, nakış,
6 Temmuz 1907 (237 Gün) ¹¹⁶	Kur'ân-ı Kerîm maa tecvîd, ulûm-ı diniyye, Arabi, ilm-i ahlak, hesap, Türkçe ve imla, coğrafya, kıraat, hüsn-i hat, nakış	Kur'ân-ı Kerîm maa tecvîd, ulûm-ı diniyye, Arabi, Türkçe ve imla, idare-i beytiye, kıraat, hesap, ilm-i ahlak, tarih, coğrafya, hıfz-ı s-ıhha, resim, nakış	Kur'ân-ı Kerîm maa tecvîd, ulûm-ı diniyye, Arabi, ilm-i ahlak, coğrafya, hesap, Farisi, idare-i beytiye, kavâid-i Osmani, hıfz-ı s-ıhha, tarih, vezaif-i inas, kitabet, hüsn-i hat, resim, nakış
30 Haziran 1908 (246 Gün) ¹¹⁷	Kur'ân-ı Kerîm maa tecvîd, ulûm-ı diniyye, Arabi, ilm-i ahlak, hesap, Türkçe imla, coğrafya, kıraat, hüsn-i hat, nakış	Kur'ân-ı Kerîm maa tecvîd, ulûm-ı diniyye, Arabi, ilm-i ahlak, coğrafya, hesap, Farisi, idare-i beytiye, kavâid-i lisân-i Osmânî, hıfz-ı s-ıhha, tarih, imla, hüsn-i hat, resim, nakış	-
12 Temmuz 1909 (237 Gün) ¹¹⁸	-	Kur'ân-ı Kerîm maa tecvîd, ulûm-ı diniyye, Arabi, ilm-i ahlak, coğrafya, hesap, Farisi, idare-i beytiye, kavâid-i lisân-i Osmânî, hıfz-ı sıhhat, tarih, imla, hüsn-i hat, resim, nakış	Kur'ân-ı Kerîm maa tecvîd, ulûm-ı diniyye, Arabi, Türkçe kavâid, idare-i beytiye, Farisi, hesap, coğrafya, tarih, ilm-i ahlak, kitabet imla, Hıfz-ı sıhhat, vezaif-i inas, hüsn-i hat, resim, nakış

¹¹⁴ BOA, MEİBT, 456/47.¹¹⁵ BOA, MEİBT, 164/44.¹¹⁶ BOA, MEİBT, 192/64.¹¹⁷ BOA, MEİBT, 221/103.¹¹⁸ BOA, MEİBT, 235/46.

Rüşdiye Kısmı Dersler			
Dönem	1. Sınıf Dersleri (4. Sene) / Talebe Sayısı	2. Sınıf Dersleri (5. Sene) / Talebe Sayısı	3. Sınıf Dersleri (6. Sene) / Talebe Sayısı
9 Haziran 1912 ¹¹⁹	Kur'ân-ı Kerîm maa tecvîd, ilmihâl, Arabi, coğrafya, hesap, tarih, Türkçe kavaid-i ve imla, kıraat, ilm-i ahlak, hüsn-i hat, nakış	Kur'ân-ı Kerîm maa tecvîd, ulûm-ı diniyye, Arabi, Türkçe kavaid-i ve imla, Farisi, hesap, coğrafya, hendese, tarih, kıraat, ilm-i ahlak, kitabet, hüsn-i hat, resim, nakış	-
25 Eylül 1913 ¹²⁰	Kur'ân-ı Kerîm maa tecvîd, ilmihâl, Arabi, Türkçe kavaid-i ve imla, kıraat, hesap, tarih, coğrafya, hüsn-i hat, nakış	Kur'ân-ı Kerîm maa tecvîd, ulûm-ı diniyye, Arabi, Türkçe ve imla, Farisi, hesap, coğrafya, tarih, kıraat, hendese, hüsn-i hat, resim, nakış	Kur'ân-ı Kerîm maa tecvîd, ulûm-ı diniyye, Arabi, Osmânî ve imla, Farisi, hesap, hendese, kıraat, tarih, coğrafya, kitabet, hüsn-i hat, Resim, nakış, hüsn-i hal ve hareket notu

İnas rüşdiye mekteplerinin kuruluş amacıyla doğru orantılı olarak müfredatında din bilgisi, ev idaresi, nakış, güzel yazı ve sosyal bilimler alanından derslerin olduğu Kırşehir İnas Rüşdiyesinde yabancı dil olarak Arapça ve Farsça okutulmuştur. Mektepte ibtidai kısım olarak adlandırılan ilk iki senede temel dinî bilgiler, giriş düzeyinde hesap ve okuma yazma öğretilirken ibtidai kısmın üçüncü senesinden itibaren Türkçe, coğrafya ve tarih olmak üzere sosyal bilimlere ait dersler ve nakış dersleri okutulmuştur. Uzunca bir süre muallime-i ula, muallime-i saniye ve nesih muallimesi tarafından 6 sınıfın dersleri işlenmiş olup muallimeler arasında yaşanan huzursuzluklar dışında müfredatın takibinde önemli bir sorunla karşılaşılmamıştır. Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebinde talebelerin üst sınıfa geçmesi ve mezun olması sıkı bir şekilde denetlenmiştir. Dersler 10 üzerinden puanlanarak sene sonunda talebenin tüm derslerden aldığı puanların toplamı onun o sene içerisindeki derecesini belirlemiştir. Derslerden başarılı olmak ve bir üst sınıfa geçmek için 10 üzerinden 4 puan almak gerekmiştir.¹²¹ Her ne kadar derslerden başarılı olmak için imtihanlardan 4 ve üzeri puan almak gerekli olsa da özellikle mektebin ibtidai kısmında kız çocuklarının eğitimden mahrum kalmaması ve motivesinin düşmemesi adına kimi zaman not konusunda esneklik gösterilmiş ve sadece bir dersten 3 puan almış olan talebenin oldukça zeki olduğu ifade edilerek üst sınıfa geçmesine imkân sağlanmıştır.¹²² Mektepte talebenin devamsızlığına da oldukça dikkat edilerek kaç gün devamsızlık yaptığı ayrıntılı olarak kaydedilmiştir. Bu noktada birçok talebe devamsızlıktan ötürü sınıf tekrarı yapmıştır.¹²³ Bunun dışında imtihan zamanlarında hasta olması sebebiyle imtihanda bulunamayan bazı

¹¹⁹ BOA, MF.İBT, 376/61.

¹²⁰ BOA, MF.İBT, 456/47.

¹²¹ BOA, MF.İBT, 376/61.

¹²² BOA, MF.İBT, 456/47.

¹²³ BOA, MF.İBT, 164/44; BOA, MF.İBT, 192/64.

talebeler mektep açıldığı zaman sınava alınarak bir üst sınıfa geçmesine veya sınıf tekrarı yapmasına karar verilmiştir.¹²⁴

İbtidai ve rüşdiye olarak altı sınıf üzerinden eğitim gören talebelerin yaş aralığına bakıldığında talebelerin yaştan öte mektebe başlama ve kapasitelerine göre bir dağılımın olduğu görülmektedir. Şöyle ki ibtidai birinci sınıfta 7 yaşında bir talebe ile 11 yaşında bir talebe aynı sınıfta yer alırken bir üst sınıfta 11 yaşında bir talebe derslerine devam edebilmektedir. Genel olarak mektebin yaş dağılımına dair sağlıklı sonuçlar çıkmasa bile mektepte ders gören talebelerin 7-16 yaş aralığında olduğunu bunların da çoğunluğunun ise 7-11 yaş aralığında olduğunu 12-16 yaş aralığındaki talebe grubunun mektebin rüşdiye kısmında ders gören az sayıda kız çocuğu olduğunu belirtebiliriz.¹²⁵ Bu tablonun oluşmasında kız çocuklarının evlendirilmesi, ailelerin eğitime bakış açısı, dönemin ekonomik şartları ve aile reislerinin meslekleri gibi birçok etken ve inas rüşdiye mekteplerinin asıl açılma amacı etkili olmuştur. Erkek inas rüşdiyelerinin devlet memuru ve askerî okullara nitelikli öğrenci yetiştirme misyonuna karşın inas rüşdiyelerinin böyle bir misyonu olmayıp sadece iyi bir anne ve iyi bir eş yetiştirme politikası olmuştur. Buna uygun olarak aileler kız çocuklarının dinî bilgilere vâkîf ve temel düzeyde okuma yazma ve hesap bilgisine sahip olmasını yeterli görmüşler ve uygun bir talip çıktığında kız çocuklarını evlendirmişlerdir. 1876 tarihli *Mecelle*'nin 986. maddesine göre kızlarda bülûğ yaşı 9, erkeklerde 12 olduğu ve her ikisi için de 15 yaş bülûğ olarak kabul edildiğini düşünürsek kız çocuklarının 16 yaşına kadar okulda yer almasına pek sıcak bakılmayacağı aşîkârdır. Ayrıca devrin ekonomik şartlarında ekonomik anlamda yeterli güce sahip olmayan ve aile fertlerinin tamamen iş hayatında olduğu aile yapılarında kız çocuklarının 16 yaşına kadar eğitim hayatının içinde olması oldukça zordur. Bu noktada ekonomik anlamda iyi durumda ve eğitim bilinci olan az sayıda aile 6 sene boyunca kız çocuklarının mektebe devamını sağlamış ve kızlarının muallime olarak iş hayatına atılmasını veya İstanbul'a Darülmuallimata göndererek daha yüksek eğitim almasını arzulamıştır.¹²⁶ Örneğin Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebi mezunelerinden Kırşehir Evkaf İdaresi odacısı Hidayet Ağa'nın kızı Zehra Hanım İstanbul'da açılan yatılı Darülmuallimata gitmek için talip olduğu ve bir miktar harcırah verilmesinin talep edildiği Ankara Maarif Müdürlüğünden Maarif Nezaretine gönderilen yazıda dile getirilmiştir. Nezaret tarafından bu talep olumlu karşılanarak Zehra Hanım'ın 4 Aralık 1910 tarihinde İstanbul'a gittiği bildirilmiştir.¹²⁷

¹²⁴ BOA, ME.İBT, 235/46.

¹²⁵ BOA, ME.İBT, 335/70.

¹²⁶ BOA, ME.İBT, 517/10, 24 Temmuz 1914, Ankara Maarif Müdürü tarafından Maarif Nezaretine gönderilen yazıda, Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebi mezunelerinden Ülfet Hanım'ın Beypazarı İnas İbtidai Mektebine muallime-i ula olarak tayin edildiği ancak Ülfet Hanım'ın yetersiz olduğundan talebin kendisinden istifade edemediği belirtilerek Ülfet Hanım'ın yerine muktedir bir muallimenin tayini talep edilmiştir.

¹²⁷ BOA, ME.İBT, 285/65; BOA, ME.İBT, 289/36.

Sonuç

Tanzimat Dönemi'nde eğitim alanda yaşanan olumlu gelişmelerden kız çocukları da nasibini almıştır. 1859 yılında İstanbul'da ilk inas rüşdiyesinin açılmasıyla birlikte Türk eğitim tarihinde yeni bir dönem başlamıştır. İlk zamanlar nakış dersleri dışında erkek hocaların derslere girdiği inas rüşdiye mekteplerinin ilk dezavantajı bu olmuştur. Devlet yöneticileri durumun farkında olsa da birden kadın hocaların yetiştirilmesi mümkün olmadığından halkın mektebe olan ön yargısını azaltmak için kız çocuklarının eğitiminin önemine dair iradeyi *Takvim-i Vekayi*'de yayımlamıştır. Ancak yine de halkın erkek hocalara karşı ön yargısı bitmediğinden inas rüşdiye mektepleri ilk zamanlar büyük bir gelişim gösterememiştir. 1869 tarihli Maarif-i Umumiyye Nizamnamesi'nde mekteplerde kadın hocaların olacağının vurgulanması ve akabinde Darülmuallimatın açılmasıyla yeni bir sürece geçilmiş ve 1874'ten itibaren taşrada inas rüşdiyeleri açılmıştır. Bu noktada Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebi 1899 gibi nispeten geç bir tarihte ahalinin yardımıyla açılmıştır. Açılış sürecinde ahalinin bütün zorluklara rağmen mektep için ısrar etmesi ve kısa bir sürede mektepte eğitim gören kız çocuklarının sayısının artması ailelerin kız çocuklarının eğitim görmesi yönündeki olumlu tutumunu göstermiştir. Maarif Nezareti de bölgedeki olumlu havayı görerek mektebin hoca kadrosunu kısa sürede oluşturmuştur. Kimi zaman muallimeler arasında yaşanan huzursuzluklara ahali de dâhil olsa da genel olarak eğitim öğretim sorunsuz bir şekilde sürdürülmüştür. Ancak dönemin sosyo-ekonomik şartları her alanda olduğu gibi mektebe devam konusunda da olumsuz etki göstermiştir. Çoğu aile içinde bulundukları sosyo-ekonomik şartlardan kız çocuklarını mektebin ibtidai kısmına kadar göndermiş ve çok az sayıda öğrenci rüşdiye kısmına devam etmiştir. Bunun sonucunda kimi zaman bazı sınıflar boş kalmış ve hatta mezun verilemeyen yıllar olmuştur. Bu durum bizlere ailelerin çoğunun kız çocuklarının dinî bilgilere vâkıf ve temel düzeyde okuma yazma ve hesap bilgisine sahip olmasını yeterli gördüğünü göstermiştir. Bunda şüphesiz ki sosyo-ekonomik şartlar kadar inas rüşdiyelerinin açılış amacı da etkili olmuştur. Fakat yine de ekonomik durumu iyi ve eğitimin kıymetini kavrayan bazı aileler kızlarının eğitimini sonuna kadar destekleyerek İstanbul'a Darülmuallimata göndererek kızlarının muallime olarak ülkesine hizmet etmesini amaçlamışlardır. Doğrusuyla yanlışıyla Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebi bölgedeki kız çocuklarının eğitimi için bir umut ışığı olmuş ve bölgedeki kadının aile ve toplumdaki yerini güçlendirmiştir.

EXTENDED ABSTRACT

Rüşdiye schools were opened in Istanbul during the reign of Sultan Mahmud II, primarily to train the qualified students needed by the newly opened military schools and the qualified cadres needed by the state cadres. After Sultan Abdülmecid's personal involvement in the issue, the rüşdiye schools, which did not make much of a presence in Istanbul except for the two schools opened in the first period, began to spread in Istanbul and important urban centers. Although they fell short of expectations in terms of numbers, their positive impact on boys and the ease with which graduates could find jobs in government offices made

these schools very valuable in the eyes of the public. Especially during the reign of Sultan Abdülhamid II, the rüşdiye schools, which showed a great development and turned into schools that actually trained qualified civil servants for the state cadres, became even more demanded by the public due to this feature. Although it was often reported to the relevant authorities that the intense demand of the public could not be met due to the insufficiency of the budget, the people ensured the opening of a rüşdiye school in their region through donation. Over time, in line with the increasing demand of the public, rüşdiye schools were opened in many parts of the country. After the positive developments in the field of education during the Tanzimat period, the issue of girls' education was also emphasized. Until then, there were no independent schools opened for girls', but they had the chance to receive education only in primary schools that provided education at the entry level and where only reading, writing and religious information were given. At this point, a new era in the history of Turkish education began with the opening of the first girls' rüşdiye school (Cevri Kalfa Girls' Rüşdiye School) in Istanbul in 1859. The first problem encountered by the girls rüşdiye schools was that every lesson was attended by male teachers except for embroidery lessons. Although state administrators were aware of the situation, since it was not possible to train female teachers all at once, they made efforts to reduce the public's prejudice against the school by emphasizing the importance of girls' education. However, since the public's prejudice against male teachers did not end, girls' rüşdiye schools did not show a great development in the first period. In 1869, a new process was initiated with the regulation stipulating that there would be female teachers in the schools and the opening of a female teacher's school (Darülmuallimat), and girls' rüşdiye schools were opened in the provinces from 1874 onwards. At this point, Kırşehir Girls' Rüşdiye Schools was opened relatively late, in 1899, with the support of the local community. The fact that the community insisted on the school despite all the difficulties during the opening process and the increase in the number of girls' studying at the school in a short period of time showed the positive attitude of the families towards the education of girls'. Seeing the positive atmosphere in the region, the Ministry of Education formed the teaching staff of the school in a short time. Although the local community was sometimes involved in the unrest among the teachers, education was generally carried out without any problems. However, the socio-economic conditions of the period had a negative impact on school attendance as in every other field. Most families sent their daughters to the ibtidai section of the school due to the socio-economic conditions they were in and very few students attended the rüşdiye section. As a result, some classes remained empty and there were even years when there were no graduates. This shows that most families considered it sufficient for their daughters to have religious knowledge and a basic level of literacy and numeracy. This situation constituted the weakness of Kırşehir Girls' Rüşdiye School. This was undoubtedly influenced by socio-economic conditions as well as the purpose of the girls' rüşdiyes. Because girls' rüşdiye schools continued their educational activities with the motivation of being a good mother and wife rather than training civil servants for state levels. Nevertheless, some families, who were well-off and understood the value of education, supported their daughters education to the fullest and sent them to Dârülmuallimât in Istanbul so that they could serve their country as teachers. Kırşehir Girls' Rüşdiye School has been a beacon of hope for the education of girls' in the region, strengthened the place of women in the family and society, and enabled many girls' to be raised who are beneficial to the society.

Kaynakça

I- Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA).

Dahiliye Nezâreti:

Mektubi Kalemî (DH.MKT), 2347/20, 2347/87, 2379/63.

Maarif Nezâreti:

Mektubi Kalemî (MF.MKT), 405/41, 476/19, 478/50, 504/3, 556/37, 563/4, 585/18, 597/23, 625/27, 678/32, 737/31, 737/54, 738/40, 741/21.

Tedrisat-ı İbtidaiyye Kalemî (MF.İBT), 105/20, 130/14, 138/73, 138/100, 154/19, 162/3, 207/87, 218/27, 232/27, 250/7, 250/72, 261/95, 262/31, 272/51, 285/65, 289/36, 291/67, 292/47, 298/40, 309/12, 312/39, 316/6, 376/61, 428/30, 444/23, 452/41, 456/47, 500/30, 517/10.

Topkapı Sarayı:

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi Evrakı (TS.MA.e), 1387/24, 1429/22.

II- Salnameler

Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye, H.1319/M.1901, Def'a 4, Matbaa-i Âmire, İstanbul.

Salnâme-i Nezâret-i Maârif-i Umûmiyye, H.1321/M.1903, Def'a 6, Asır Matbaası, İstanbul.

Salnâme-i Vilâyet-i Ankara, H.1318/M.1900, Def'a 13, Vilayet Matbaası, Ankara.

Salnâme-i Vilâyet-i Ankara, H.1320/M.1902, Def'a 14, Vilayet Matbaası, Ankara.

Salnâme-i Vilâyet-i Ankara, H.1325/M.1907, Def'a 15, Vilayet Matbaası, Ankara.

III- Makaleler ve Kitaplar

Akyıldız, Ali: *Osmanlı Bürokrasisi ve Modernleşme*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2018.

Akyıldız, Ali: *Osmanlı Merkez Bürokrasisi (1836-1856)*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2018.

Akyüz, Yahya: *Türk Eğitim Tarihi*, M.Ö. 1000-M.S. 2016, Ankara: Pegem Akademi, 2016.

Berkes, Niyazi: *Türkiye'de Çağdaşlaşma*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 1973.

Çadircı, Musa: *Tanzimat Döneminde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapısı*, Ankara: TTK, 1997.

Çakır, Serpil: *Osmanlı Kadın Hareketi*, İstanbul: Metis Yayınları, 2024.

Çelebi, Ercan: "Tosya Rüşdiye Mektebi", *Bilim İnsanı Mustafa Eski'ye Armağan Eğitime Adanmış Bir Ömür*, ed. Hüseyin Yolcu-Sibel Oğuz Haçat, Ankara: Pegem Akademi, 2020, 57-73.

Davison, Roderic: "Osmanlı Türkiyesi'nde Batılı Eğitim", *Tanzimat Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, ed. Halil İnalcık-Mehmet Seyitdanlıoğlu, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, 665-681.

Değirmenci, Kevser: "Tavas Erkek Rüşdiye Mektebi (1874-1912)", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 18, (2023), 229-255.

Erdem, Yasemin Tümer: *II. Meşrutiyet'ten Cumhuriyet'e Kızların Eğitimi*, Ankara: TTK, 2013.

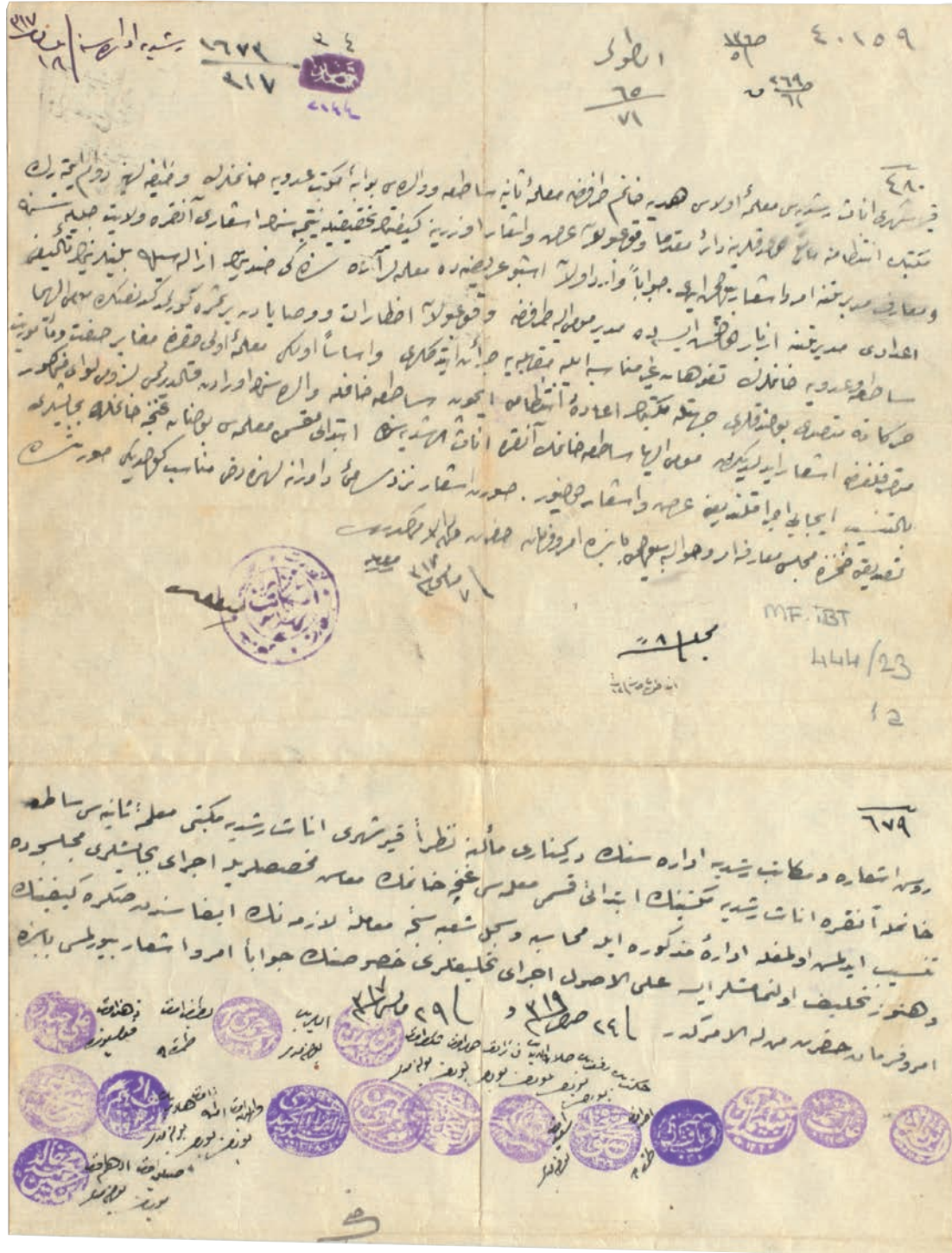
Ergin, Osman Nuri: *Türkiye Maarif Tarihi*, C.II, İstanbul: Eser Matbaası, 1977.

İhsanoğlu, Ekmeleddin: *Osmanlı Modernleşmesinde İlk Adımlar Teknoloji, Bilim ve Eğitim*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2022.

Karal, Enver Ziya: *Osmanlı Tarihi*, C.VII, Ankara: TTK, 1995.

Kodaman, Bayram: *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ankara: TTK, 1991.

- Kurşun, Zekeriya: “Maarif-i Hisse-i İanesi”, *Türk Maarif Ansiklopedisi*, (TÜBA, 2024), 1-3.
- Manav, Nursel: “II. Abdülhamid Dönemi Kadrolarının Tasfiye Sürecinde Ücretli (Ecir) Çalışanların Durumu (1909-1913)”, *Hazine-i Evrak Arşiv ve Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1/1, (2019), 66-84.
- Manav, Nursel: *Mülkiye Tekaüd Sandığı Kuruluşu ve Faaliyetleri (1880-1890)*, Ankara: TTK, Ankara, 2017.
- Menekşe, Metin: “1889-1890 Yıllarında Osmanlı Devleti'nde Mevcut Olan Rüşdiye Mekteplerine Dair Tespit Edilen Bir İstatistiğin İncelenmesi” *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 8/3, (2022), 673-713.
- Oğuz, Ahmet ve Şefika Büyüksahin: “Osmanlı Modernleşmesi Sürecinde Kızların Eğitimi”, *CAHIJ*, 9, (2017), 55-64.
- Ortaylı, İlber: *Türkiye Teşkilât ve İdare Tarihi*, Ankara: Cedit Neşriyat, 2010.
- Örenç, Ali Fuat: Lefke (Osmaneli) Rüşdiye Mektebi”, *Sakarya Nehri'nin İncisi Osmaneli (Lefke) Tarih-Kültür-Mimari-Coğrafya*, ed. İlhami Yurdakul-Ali Okumuş, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2023, 47-66.
- Pakalın, Mehmet Zeki: *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 2, İstanbul: Millî Eğitim Basımevi, 1983.
- Pir, Serpil: “Bursa Kız Rüşdiye Mektebi (1882-1909)”, *History Studies*, 14/3, (2022), 613-634.
- Sezen, Tahir: *Osmanlı Yer Adları*, Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2017.
- Somel, Selçuk: “Osmanlı Modernleşme Döneminde Kız Eğitimi” *KEBİKEÇ*, 10, (2000), 223-238.
- Şahin, Altınova Ayşegül: *Osmanlı Devleti'nde Rüşdiye Mektepleri*, Ankara: TTK, 2018.
- Şemin, Refia: *Eğitim ve Öğretim Problemlerimiz*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1973.
- Yılmaz, Mehmet Serhat: “Tanzimat Sonrası Eğitimde Modernleşme Sürecinde Kastamonu Rüşdiyeleri (1869-1903)”, *Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29, (2009), 835-854.

Ek 2. Hediye Şevket Hanım ve Satı Hanım Arasındaki Huzursuzluk Sonrası
Ganime Hanım'ın Kırşehir'e Tayini Hakkında (BOA, MF.İBT, 444/23)

Ek 3. Kırşehir İnas Rüşdiye Mektebine Ait Üç Aylık Yoklama Cetveli (BOA, MF.İBT, 232/27)